



Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1936

<https://hdl.handle.net/1874/9552>

J A A R B O E K J E
VAN HET
O U D H E I D K U N D I G G E N O O T S C H A P
„N I F T A R L A K E ”
1936



ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
OUDE GRACHT 231 — UTRECHT.



Ditmaal hebben wij het genoegen ons 24ste Jaarboekje het licht te doen zien. Wij staan dus dicht bij ons zilveren jubileum.

Het verheugt ons, dat wij, evenals het vorige jaar, nieuwe inzenders mogen ontmoeten, die ons met hun pennevruchten verrassen.

Smartelijk zijn wij getroffen door het heengaan van onzen ijverigen medewerker A. van Beek, ons onlangs door den dood ontvallen. Hoe dikwijls heeft hij ons jaarboekje met een bijdrage van zijn hand verrijkt!

Veel dank zijn wij verschuldigd aan hen, die ons in staat stelden dit boekje te laten verschijnen en een onderwerp behandelden, dat hun aantrekkelijk voorkwam.

Mogen velen in deze richting werkzaam worden, vooral degenen, die bekend zijn met plaatselijke archieven in Niftarlake of aantekeningen bezitten over belangrijke onderwerpen! Dan kan het jaarboekje van 1937 een jubileum-uitgave worden.

DE REDACTIE.

BESCHERMHEER.

Jhr. Mr. Dr. L. H. N. BOSCH RIDDER VAN
ROSENTHAL,
Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht.

BESTUUR.

Mr. Dr. J. W. VERBURGT, Leiden, *Voorzitter*.
J. G. Th. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaris*.
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude.
J. D. BASTERT, Breukelen, *Penningmeester*.
L. SCHIETHART, Vreeland.
JAN VAN DER LIP, Utrecht.

}
Dagelijksch Bestuur

Pastoor A. E. RIENTJES te Maarssen,
J. WARMOLTS, te Kortenhoef.
N. BASTERT, te Loenen.
Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, te Loosdrecht.
Dr. A. M. HARTOG, te Maarssen.
Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.
E. G. WENTINK, te Aerdenhout.
Ir. F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN,
te Zuilen.
Jhr. Mr. C. DEDEL, te 's-Gravenhage.
Dr. J. J. F. STEIJLING, te Maartensdijk.

REDACTIE JAARBOEKJE.

Mr. Dr. J. W. VERBURGT te Leiden.
Pastoor A. E. RIENTJES te Maarssen.
Mej. W. F. GREVENSTUK te Baambrugge.

LEDEN,

Aalsmeer:

H. Bax.

Abcoude:

Ds. G. G. J. Bleeker.
W. F. Pape.
Past. Dr. D. A. W. H. Sloet
Mr. A. L. des Tombe.
J. Trouw.
Joan Vis.

Aerdenhout:

E. G. Wentink.

Amersfoort:

G. Adriaans.
J. J. Vermeulen.

Amsterdam:

G. Ansoul.
B. H. Blankenberg.
A. J. Boom.
K. H. Broekhoff.
Prof. Dr. K. H. Bouman.
Mr. A. le Cosquino de
Bussy.
E. Didlaukis.
Jan W. den Duijn.
Fr. Duyvensz.
I. Goudstikker.
Mevr. Dr. L. Heyermans.
J. C. Jurrjens.
P. A. Kater.
D. van Lankeren Matthes.
Mej. A. G. Pos.
J. H. Roosenschoon.
Mr. J. A. van Sonsbeeck.

J. M. Vrickx.
Mevr. Marie C. van
Zeggelen.

Ankeveen:

E. R. D. Schaap.

Baambrugge:

C. L. Dekker.
J. G. Th. Grevenstuk.
Mej. Wilh. F. Grevenstuk.
Mr. J. Schoenmaker.
Ds. P. Six Dijkstra.
G. van Walbeek.

Baarn:

P. E. Tegelberg.

Batavia:

Prof. Dr. A. Grevenstuk.

De Bilt:

Mr. J. H. M. A. Doude van
Troostwijk.
L. P. van Seerenberg.

Bilthoven:

W. P. J. Suringar.

Blaricum:

Mr. P. L. de Vries Feijens.

Breukelen:

Dr. M. H. J. Adels.
J. D. Bastert.
D. J. M. Bianchi.
St. Breuninghoff.

A. A. ten Broek.
 Pastoor J. van der Burg.
 A. H. Colenbrander.
 A. H. Doude v. Troostwijk.
 Mr. H. C. L. van Ginkel.
 Herm. v. d. Grift.
 J. F. J. van Hasselt.
 G. C. Hoekstra.
 E. B. van Jusingha.
 J. H. Jütte.
 J. Kasteleijn.
 C. W. Matthes.
 Hans Matthes.
 J. Molenkamp.
 Jhr. Dr. L. H. Quarles van
 Ufford.
 Jhr. Mr. H. H. Röell.
 Dr. K. de Snoo.

Bussum:

J. G. Nordemann.
 Bern. L. A. M. v. Ogtrop.
 Mevr. A. Willet-Roosenburg

Doorn:

Jhr. J. K. Lampsins van den
 Velden.

Driebergen:

Jhr. P. P. de Beaufort.

's-Graveland:

L. A. Boéré.
 Mr. D. J. A. Baron van Ha-
 rinxma thoe Slooten.

's-Gravenhage:

Bureau der Rijkscommissie
 voor de Monumenten.
 Jhr. Mr. C. Dedel.
 Mevr. Wed. Th. J. Verrijn
 Stuart-Visscher Gorter.

Groningen:

Kapelaan F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Hilversum:

R. W. C. Baron van Boet-
 zelaer.
 D. de Bree.
 Ds. J. van Bruggen.
 Deken H. F. Frank.
 C. L. Heek.
 A. Roland Holst Jr.
 J. Kardux.
 Generaal-Maj. E. Luden.
 C. Metzelaar.
 G. Graaf Schimmelpenninck.
 G. Smit.
 Dr. A. M. Venker.

Kortenhoef:

De Stichting „Curtevenne”.
 J. E. van Nes van Meerkerk.
 J. Warmolts.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Leiden:

Mevr. de Wed. Ch. L. Pel-
 tenburg-van Dorsten.
 Mr. Dr. J. W. Verburgt.

Loenen:

N. Bastert.
 G. J. Dokkum.
 Mr. W. J. Doude van
 Troostwijk.
 C. de Joncheere.
 Dr. M. A. de Jongh.
 J. M. C. van Kempen.
 H. A. P. M. Tervooren.
 G. J. Weijland Jr.

Loenersloot:

G. Kalff Azn.
 Ir. E. Middelberg.

Loosdrecht:

Mr. R. H. Erdmann.
 P. J. Houtzagers.
 Mr. Dr. N. J. C. M. Kap-
 peyne van de Coppello.
 Mevr. de Wed. C.
 Matthijsen-Roland Holst.
 J. J. van Morsel.
 Jhr. Q. J. van Swinderen.
 Jhr. C. H. C. A. v. Sype-
 steyn.
 Dr. C. W. van Wieringen.

Maarsse:

K. Broertjes.
 J. W. van Duinen.
 M. H. Eggink.
 F. J. de Freytag.
 A. M. Hartog.
 J. Homan van der Heide.
 Ir. F. W. J. Hupkens van
 der Elst.
 Ds. A. v. d. Kooy.
 Ir. W. C. van Kuyk.
 Th. S. van Linge.
 M. Oskamp.
 Pastoor A. E. Rientjes.
 Mr. H. J. Scheuer.
 H. J. Stevenhagen.
 H. P. Vader.
 H. A. Verwoolde.
 C. E. Wolff.
 Mr. W. B. Westermann.
 Wybren Wijmstra.

Maarsseveen:

Hendrik Booy.
 Jhr. J. Huydecoper van
 Maarsseveen.
 C. J. Rijsterborgh.

Maartensdijk:

E. P. W. van Schaik.
 Dr. J. J. F. Steijling.

Munsterscheveld:

Pastoor J. J. Swildens.

Nederhorst den Berg:

Mevr. C. A. Pos—Kofoed.
 Ds. H. P. Stegenga.

Nieuwersluis:

Douair. A. Baron de Girard
 de Miolet van Coehoorn.
 Mevr. Wed. Mr. U. H. van
 Notten-Doude v. Troost-
 wijk.

Nigtevecht:

Mevr. de Wed. M. H.
 Laddé.
 G. A. van Wees.

Noordwijk:

Dr. F. C. Wieder.

Nijmegen:

H. J. van 't Lindenhout.

Oosterbeek:

Mr. E. van Beusekom.

Rossum:

A. F. van Goelst Meijer.

Rotterdam:

Bibliotheek der gemeente
 Rotterdam.
 Jhr. P. H. A. Martini
 Buys.
 B. G. P. Verbiest.

Simonshaven:

Ds. H. E. Stegenga.

IX

Utrecht:

J. B. P. Biegelaar.
Dr. C. Broeksmid.
A. P. N. den Daas.
Pastoor L. J. v. d. Heijden.
Jhr. Dr. B. M. de Jonge van
Ellemeet.
J. Th. van der Laan.
H. van der Lip.
Jan van der Lip.
A. Ph. Ridder.
Mr. W. C. Schuylenburg.
Mr. L. Sillevis.
H. J. Smits.

Velp:

V. L. Baron v. Boetzelaer.

Vreeland:

R. M. J. de Cleyn Brem.
C. J. G. Repelius.
L. Schiethart.
Mevr. D. B. Sluijter.

Weesp:

W. A. van Dockum.
Th. J. Houtman.
H. de Kloet.
N. Smit Jzn.
R. Wartena Szn.

Wijk bij Duurstede:

B. Schoenmaker.

Zeist:

J. A. Lantsheer.

Zuilen:

Ir. F. C. C. Baron van Tuyll
van Serooskerken.

Zunderdorp:

Mevr. Ds. J. A. Gerth van
Wijk-Bastert.

Zwolle:

Dr. G. A. B. Fijnvandraat.

DONATEUR.

Huis ter Heide, Zeist:

Dr. H. Th. s' Jacob.

IN MEMORIAM.

W. VOOGSGEERD, Loosdrecht.
A. VAN BEEK, Lid van het Dag. Bestuur, Weesp.

24ste Jaarverslag

Op 25 Juni 1935 werd in het hotel „de Kampioen“ te Nieuwersluis de Algemeene Vergadering gehouden.

Nadat de voorzitter de aanwezigen welkom had geheeten, en de afgestorven leden had herdacht, deed hij voorlezing van een schrijven van den secretaris, die niet aanwezig kon zijn, waarbij deze mededeelde, dat hij, na drie en twintig jaar het secretariaat te hebben waargenomen en gedurende dien tijd de uitgaven van het jaarboekje te hebben verzorgd, van deze beide functies ontheven wenschte te worden.

De voorzitter hoopte, dat de secretaris dit besluit zou intrekken en er in toestemmen, de vijf en twintig jaren vol te maken, desgewenscht, geassisteerd door zijne dochter.

Hij stelde voor, om Mejuffrouw W. F. Grevenstuk te benoemen als lid van de redactie van het jaarboekje en als adjunct-secretaresse. Dit voorstel werd door de vergadering onder applaus goedgekeurd, waarna Mejuffrouw Grevenstuk zich bereid verklaarde, beide functies te aanvaarden.

Hierna werd het jaarverslag voorgelezen en de rekening van den Penningmeester goedgekeurd.

Aan de orde kwam nu de jaarlijksche excursie.

Voorgesteld werd een excursie naar Haarzuilens of naar Zuijlestein en Amerongen. Dit laatst werd door de vergadering gekozen.

De voorzitter stelde voor om den Heer Joan Vis, die zich telkens verdienstelijk heeft gemaakt, door in de jaarboekjes een uitgebreid verslag van de gehouden excursies te geven, uit te noodigen, voortaan als gast de excursies bij te wonen waarmede gaarne werd ingestemd door de leden.

Lezingen moeten vooralsnog wegens de hooge kosten en de moeilijke communicatie nog achterwege blijven.

Daarna werd besloten weder een jaarboekje uit te geven.

XII

De Heer Trouw zou gaarne zien, dat er een register op de verschenen jaarboekjes kon worden samengesteld.

De vergadering ging hiermede accoord, terwijl Mejuffrouw Grevenstuk, daartoe uitgenoodigd, zich bereid verklaarde dit werk op zich te nemen.

Pastoor Rientjes vestigde er de aandacht op, dat het wenschelijk zou zijn, als de deelnemers aan een excursie van tevoren omtrent de belangrijkste zaken werden ingelicht. De voorzitter zegde toe, dat het bestuur hieraan aandacht zal wijden.

Op een vraag van den Heer Trouw aangaande het samenwerken van „Niftarlake” met de „Provinciale Utrechtsche Welstandscommissie” kon de Heer Wijmstra antwoorden, dat die commissie kort na de jaarvergadering een excursie dacht te houden langs de Vecht. Besloten werd, hiervan in het jaarboekje mededeeling te doen.

Hierna werd de vergadering gesloten.

De excursie had weder tot algemeene voldoening plaats.

Het verslag hiervan werd weder door den Heer Vis verzorgd.

Het jaarboekje verscheen als gewoonlijk en vond algemeene waardeering. Het register op de vorige jaargangen was er reeds bijgevoegd.

Het aantal leden is door overlijden of bedanken wegens de tijdsomstandigheden heden nog teruggelopen. Ongetwijfeld zal 't ledental weder toenemen, wanneer de tijden verbeteren.

Met de beste wenschen voor het genootschap wordt dit jaarverslag besloten.

J. G. Th. GREVENSTUK,

Nieuwersluis, 24 Juni 1936.

Secretaris.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 24e Genootschapsjaar 1935—1936

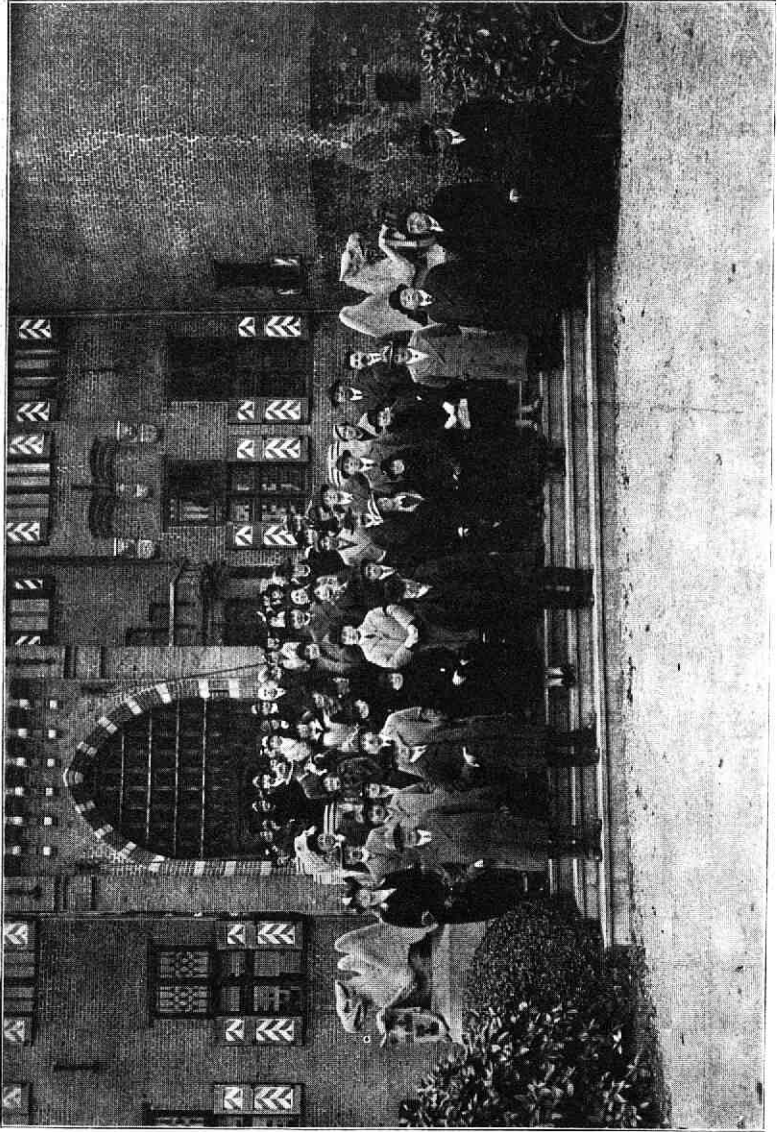
ONTVANGSTEN:

Batig saldo...	f 593.14½
Contributies:	
over 1935 10 leden ...	f 25.—
over 1936 168 leden ...	" 420.—
2 leden à f 5.— ...	" 10.—
2 donateurs... ..	" 15.—
1 begunstiger ...	" 1.—
	471.—
Verkochte Jaarboekjes ...	" 33.—
Gekweekte rente... ..	" 11.30
	f 1108.44½

UITGAVEN:

Jaarboekje 1935... ..	f 360.24
Incassokosten, drukkosten, zaalhuur, reiskosten, porti, enz. ...	" 152.49½
Batig saldo	" 595.71
	f 1108.44½

J. D. BASTERT.
Penningmeester.



De Excursie naar Harmelen en Haarzuilens

op Zaterdag 17 October 1936

Het was nu onder geheel andere omstandigheden dan 18 jaar geleden, het bezoek aan Kasteel De Haar. Verschillende van de excursisten van 1936 herinnerden zich nog den tocht per oud-Hollandsche terkschuit, op den 11en Juli 1918, onder stroomenden regen en Z.W.-storm. Niettegenstaande het midzomer was, leek het of de najaarsstormen in aantocht waren, terwijl de excursie van 't najaar '36 betrekkelijk goed weer genoot. Ook het aantal deelnemers was nog al verschillend: in 1918 pl.m. 200, in '36 ruim 60. Toch gelooven we dat beide excursies onder de geslaagde mogen gerekend worden, 1918 zoowel als '36; de deelnemers, ofschoon beide keeren bijna geheel andere personen, waren bij de eerste, zoowel als bij de 2e reis voldaan over het genotene. En een aantal van 65 personen voor een Herfstexcursie — toch niet het meest geëigende tijdstip voor een dergelijke onderneming — mag zeer zeker bevreemdend genoemd worden. O.i. een bewijs dat de jaarlijksche Excursie samengegroeid is met het wezen van het Genootschap en er a.h.w. een onmisbaar element van geworden. We zouden het dan ook niet meer kunnen en willen missen!

En al derft men in het najaar de weelde van de warme zomerzon, van bloemen- en planten- en bladerrijkdom, toch heeft het middenherfstgetij ook ontegenzeggelijk zijn bekoring. Hoe schitterend is de herfstkleur in haar vele schakeeringen van bruin-paars, bronsbruin en goudgeel, het spelen en stoeien van dwarrelende en vallende bladeren en blaadjes. En als het zonnetje even te voorschijn wil komen, hoe gluurft ze dan lachend door de half ontbladerde boomen. Ja, waarlijk, de natuur was bij deze excursie nog lang niet gestorven!

Vertrek van Utrecht.

Als gewoonlijk was de oude Domstad weer het punt van samenkomst voor de Niftarlakers, die uit alle richtingen kwamen opdagen. Twee autobussen brachten hen langs den Ouden Rijn naar het dorp Harmelen voor een bezoek aan

de Ned. Herv. Kerk.

Dit bezoek was slechts van korten duur, omdat er weinig bezienswaardigs is, althans niet voor oudheidkundigen en -liefhebbers.

De kerk met toren zijn gebouwd in de 14e en 15e eeuw, in den stijl, zooals toen bijna alle kerken in deze streken gebouwd werden: van rooden baksteen en in laat-Gothischen trant. De Gothische origine is hier en daar nog zichtbaar, ofschoon deerlijk verminkt, verknoeid en verwaterd. Deze verminking en verwatering is het gevolg van de verwoesting door de Franschen in 1673, toen bij de daarop plaats hebbende herstelling geen rekening gehouden is met den aard en den stijl van het gebouw. Ook kunnen we de restauratie, of liever de herbouw na den brand van 1900, toen het gebouw grootendeels afbrandde door inslaan van den bliksem, niet erg bewonderen. Er is van een Gothisch kerkgebouw met die geheimzinnige onverklaarbare, maar weldadige middeleeuwsche sfeer niet veel meer overgebleven.

Het tegenwoordige meubilair van de kerk is ook al niet geëigend den bezoeker in een anderen tijd te plaatsen, zoodat we er gauw uitgekeken waren.

De R.K. Kerk

had daarentegen meer de belangstelling der excursisten. Niet zoozeer om de antieke schoonheid van dit gebouw — de kerk is in 1908 gebouwd door den bekenden architect-kerkhouwer *Jan Stuyt* te 's-Gravenhage; ook niet om de Gothische of Renaissance-meubelen daarin, want bijna alles is van den lateren tijd. Doch wat ons wèl trok waren de interessante schilderijen op muren en gewelven, alles van later en laatste tijden. De Kerkschilder *Bach* uit Groningen heeft hier veel gepenseeld, alsmede een leerling van *Charles Eyck*. Eenige gebrandschilderde ramen in gloeiende kleuren zijn van den glasschilder *Kocken* uit Utrecht.

De Zeer Eerw. Heer Pastoor J. v. d. Waarden was tijdens

het bezoek van Niftarlake in de kerk aanwezig en onderhield zich op vriendelijke wijze met de bezoekers. Een aardige attentie van Z. Eerw. was, het plaatsen van een middelceeuwsch Madonnabeeld op de Communiebank. Dit beeldje is van eikenhout beeldhouwwerk, waarschijnlijk uit de XVe eeuw. Het zal ten geschenke gegeven worden aan het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht.

Van de R.K. Kerk trok het gezelschap naar

de gewelven van het Huis Harmelen,

de laatste overblijfselen van het eens zoo fiere gebouw.

De Heerlijkheid Harmelen is van zeer ouden datum, het huis of behuizing is vermoedelijk gesticht op het einde der XIIIe eeuw door een telg uit het geslacht *van Woerden*, die zich daarna ook „van Hermelen” noemde. Nog geen eeuw later, in 1474, kwam Hertog Albrecht van Beyeren, voor de poort, nam het in, plunderde en verbrandde het. Eenige jaren daarna is het weder opgebouwd. In 1482 verscheen *Stadhouder Lalain* met een Hollandsche krijgsmacht voor het huis om zich te wreken op *Gijsbrecht van Zuylen*, die het huis met Utrechtsche soldaten had laten bezetten uit vijandschap tegen Bisschop David van Bourgondië. In de 16e eeuw werd het door de Staten van Utrecht tot Ridderhofstad verheven, waardoor *Heer Frederick van Baexen* in 1629 tot Lid der Edelen en Ridderschap werd ingeschreven.

Ten jare 1772 wordt het beschreven als „een deftig Heeren-„Huis, naar de ouderwetsche wijze gebouwd, en leggende niet „onvermaaklijk in eenen vijver, waar over eene Ophaalburg gemaakt is”.

Langen tijd heeft het onbeheerd en onbewoond gestaan, het brokkelde af en verminderde zienderoog. Eindelijk heeft zich een inwoner van Harmelen over de ruïne ontfermd en haar voor algeheele ondergang bewaard. Deze inwoner, de heer C. de Waayer, geboortig van Harmelen, is een met een van-liefde-voor-de-historie-kloppend-hart, die reeds als jongeman medelijden met de ruïne had en voortdurend op plannen zinde deze nog eens te kunnen redden.

In latere jaren is deze droom in vervulling gegaan: de heer de Waayer kocht de ruïne en werd eigenaar, hij begon aldra met de noodzakelijkste restauratie van de gewelven. Deze be-

XVIII

nutte hij daarna als fundament en bouwde er een eenvoudig woonhuis op.

De gewelven zijn zoo goed mogelijk geconserveerd door stevig pleisterwerk, al is dit soort restaureeren meer 19e eeuwsch dan middeleeuwsch. We hadden liever den blooten rooden baksteen gezien. De verschillende vertrekken zijn vrijwel intact gebleven, ook de 1½ M. dikke buitenmuur.

Ontvangst in de gewelven.

De heer de Waayer ontving het gezelschap in de donkere gewelven, die spaarzaam verlicht zijn. Op amusante wijze en in historische beeldspraak vertelde hij een en ander uit de geschiedenis van het Huis en zijn diverse bewoners. De steenen — aldus de Waayer — zullen vandaag zeker lachen en plezier hebben, nu een groot gezelschap van oudheidkundigen en -liefhebbers het de eer van een bezoek aandoet. Geen wonder dat er dan ook wel stukken zullen afvallen.

Na deze inleiding ging de eigenaar met een lantaarntje in de hand het gezelschap vóór de verschillende vertrekken te bezichtigen. De wapens van de geslachten *van Harmelen* en *van Woerden* prijken op de muren. De eigenaar bracht ons in de voormalige gevangenis, waarin nog een oude legerstede staat; bij den z.g.n. geheimen uitgang, nu dichtgemetseld; in een der gangen staat nog 'n middeleeuwschen schand- of strafpaal; met veel nadruk en niet zonder gewichtigheid toonde de Waayer ons een geheime trap, die in den dikken muur gemetseld is en naar de 1e verdieping leidt. Te oordeelen naar het soort baksteen, die hiervoor gebruikt is, zal deze trap in de XIVe eeuw gemetseld zijn. Eveneens had de „geheime uitgang", die naar beneden in de gracht of vijver liep, veel belangstelling.

Waarlijk, een bezoek aan deze gewelven is voorzeker interessant en loont de moeite!

De voorzitter van Niftarlake gevoelde zich gedrongen namens alle aanwezigen zijn waardeering uit te spreken tot den heer de Waayer, om zijn liefde en zorg voor de historie en de oude monumenten. Spr. dankte hem voor de joviale ontvangst en sympathieke wijze van rondleiden en verklaren.

Het dorp Harmelen werd nu verlaten en koers gezet naar Haarzuilens, waar in de oude dorpskerk werd geluncht. Terwijl allen zich te goed deden aan 'n heerlijke boerenboterham,

nam de voorz. even de gelegenheid te baat om sanctie te verkrijgen over het besluit van de laatste algemeene vergadering, betreffende het instellen van een *Streekplan voor de Vechtstreek*, ten doel hebbende het behouden van het natuurschoon in deze gewesten.

De gevraagde goedkeuring werd unaniem gegeven.

Na den inwendigen mensch op gezellige wijze te hebben versterkt, maakte het gezelschap zich op voor den hoofdschotel van den dag: een bezoek aan

het Kasteel De Haar.

Zooals we in den aanhef van dit verslag reeds opmerkten had het bezoek aan dit beroemde Kasteel onder gansch andere omstandigheden plaats dan 18 jaar geleden. Maar hoe de omstandigheden ook varieeren — het zijn per saldo toch maar bijkomstigheden — een bezoek aan De Haar blijft altijd een evenement.

We zouden gemakkelijk een groot deel van het Jaarboekje kunnen vullen met een beschrijving van het Slot en al wat daarmede samenhangt, doch om niet in herhaling te vervallen en evenmin langdradig te worden, lijkt het ons het beste de historische lijn vluchtig te volgen, dus niet meer dan noodig is voor goed begrip van de tegenwoordige situatie ¹⁾.

In zijn platenboek: *Kasteelen van Nederland*, veronderstelt Mr. A. Loosjes al in de vroege middeleeuwen een slot, ongeveer op de plaats van het tegenwoordige. Het zal gestaan hebben langs den eenigen verkeersweg tusschen Rijn en Vecht, de verbinding Utrecht—Haarlem en met de bedoeling: de bescherming tegen de ervvijanden van Holland: de Stichtschen.

Het was vermoedelijk reeds in de 1e helft der XIIe eeuw de verblijfplaats van den *Ridder de Haar*, of *ter Haar*.

Van dezen eersten bewoner, *Ridder Coenraet* genaamd, is een legende ontstaan, die door J. B. Christenmeyer in dichtmaat is vastgelegd. Deze sage verhaalt dat Ridder Coenraet, die een woesteling was, in zekeren nacht te paard over zijn slotbrug reed. In het donkere van den nacht hoorde hij een kla-

¹⁾ Belangstellenden verwijzen wij naar het groote werk van den Bouwmeester-Restaurateur zelf: „Le château de Haar à Haarzuylens”. Een prachtwerk met schitterende illustraties. Uitgegeven bij A. Oosthoek te Utrecht.

gende stem om hulp roepen. Het bleek een pelgrim van het H. Land te zijn, die uitgeput van vermoeienis om nachtverblijf smeekte. De man zeide evengoed mensch te zijn als de Ridder en meende daarom op onderdak aanspraak te mogen maken. Coenraet spotte met 's mans hulpgeroep en zeide hem wel eens te zullen laten zien wie en wat hij, de Ridder, was. En zijn paard de sporen gevend reed hij in volle vaart, misleid door de duisternis, naast de brug en verdronk. De Ridder werd door God veroordeeld om altoos rusteloos rond te blijven dolen. Een echo aan een der wanden van de ruïne zou nog aan dit tragisch geval herinnerd hebben, want de gids, die de bezoekers rondleidde, liet immer een hulpgeroep hooren, alsof hij in 't water lag en de veelvuldige herhaling der echo maakte den indruk alsof hij uitgelachen werd.

Een andere sage verhaalt hoe *Ridder Allaert* een kluizenaar, die een boetepreek hield, liet vermoorden, om daarna zelf vervloekt te worden.

We zullen ons niet verder in het rijk der sagen begeven, hoe interessant het daar ook moge lijken.

De eerste positieve datum welke van het slot genoemd wordt, is het jaar 1165, wanneer er sprake is van *Heer Gotschalk van Woerden*, die een nieuw kasteel bouwde, althans het oude uitbreidde en zelf bewoonde.

Daarmede hebben we dus een historie van bijna 8 eeuwen vóór ons. In zulk een enorm tijdsbestek kan er zeer veel met een kasteel en zijn bewoners gebeuren. En dat is ook met De Haar het geval geweest.

Gedurende bijna 3 eeuwen bleef het aan het geslacht van Woerden. In dien tijd (1296) heeft *Herman v. W.* zijn naam bevlekt door medeplichtigheid aan den moord op Floris V. Na dit voorval is hij zich *Herman van Woerden van de Haar* gaan noemen, naar men zegt om de schandvlek van den moord eenigszins uit te wissen.

In het midden der XV^e eeuw kwam de Haar aan het geslacht *van Zuylèn*, door het huwelijk met *Dirk van Zuylèn*, burgemeester van Utrecht, die met het Huis en de Heerlykheid-De Haar werd beleend.

Deze Dirk was geen vriend van Bisschop David v. Bourgondië, dien hij, als sterk Hoeksgezinde voortdurend bestreed.

David besloot hieraan een einde te maken en zond zijn veld-

heer en bondgenoot *Joseph de Lalaing*, Stadhouder van Holland er op uit om Dirk te kastijden.

De Haar werd in den zomer van 1483 belegerd en stormenderhand ingenomen, daarna in brand gestoken en totaal verwoest. De 40 soldaten, die op het slot gelegerd waren om het onder Jan van Harmelen te verdedigen, werden gevangen genomen, voor zoover zij nog in leven waren. Heer Dirk werd nu gedagvaard, doch verscheen niet. Zijn goederen werden verbeurd verklaard en in 1505 aan zijn zoon *Steven* als achterleen gegeven. Deze begon aanstonds met den herbouw van het kasteel, doch maakte het werk niet af.

Zijn zoon *Dirk* komt de eer toe de herbouw in 1535 voltooid te hebben. Dit tweede kasteel De Haar moet 't eerste in glansrijkheid en rijkdom hebben overtroffen. We hebben nergens 'n gedetailleerde beschrijving van dit huis kunnen vinden, doch we kunnen aannemen dat bij het opkomen der Renaissance in de kunst en de hooge vlucht, die het kunstambacht in de Nederlanden genomen heeft, geld noch moeite gespaard zullen zijn om De Haar zoo luisterrijk mogelijk te doen herrijzen.

Een nieuw glorietijdperk brak voor het Huis aan, toen het in 1536 door de Staten als „Riddermatig” werd erkend. De Heeren kregen onder het bestuur van Karel V grooten invloed in 's lands zaken en waren deswege machtig en gevreesd. Op het kasteel werden meermalen groote feestmalen aangericht, die schitterden van het goud en de kostbare gerechten.

Een dier uitbundige festijnen was bij gelegenheid van het huwelijk van *Lysbeth van Zuylen*, een dochter des huizes, met *Jhr. v. d. Does van Noortwyck en Kattendycke*, een dichter en geleerde van meer dan nationale vermaardheid in die dagen. Dit huwelijk werd gesloten in 1564.

Toen het bewonende geslacht in mannelijke linie was uitgestorven, ging de Heerlijkheid in 1650 over aan *Jan van Renesse van Zuylen van de Haar*, die echter niet lang in ongestoord bezit ervan geweest is. Immers in 1672 kregen de Franschen het oog er op, trokken er na een korte belegering binnen, plunderden het en staken het in brand. Na dien is het niet meer grondig gerestaureerd, het werd langzamerhand een bouwvallig huis, dat bij elke storm een veer moest laten. Toch was het nog wel bewoonbaar. De laatste beleening had plaats in 1761, ten behoeve van *Anthony Maarten van Zuylen v. N.*, Heer van

Wickevorsel. Het was te dien tijde bewoond door *Karel van Stembor*, wiens voorvader in 1670 door huwelijk erfgenaam van 't slot geworden was. Voor zoover bekend was genoemde Karel de laatste bewoner. Toen het verlaten was, nam de bouwvalligheid zienderoogen toe, het werd een ruïne. Toch vergat de familie, die in België en Frankrijk woonde, het oude voorvaderlijke erfgoed niet. Een der eigenaren, *Jan Jacob v. Zuylen* te Brugge, besteedde veel zorg aan het onderhouden van deze pittoreske en romantische steenenmassa. Omstreeks 1877 noemt Craandijk het „een van de schoonste, zoo niet de schoonste „ruïne van Nederland, indrukwekkend om de strenge lijnen van „de nog geheel gespaarde buitenmuren van het hoofdgebouw, „van de ronde torens en den hoogen gevelmuur". De galerij rond het huis verklaart Craandijk als een middel ter verdediging. Gedurende eenige jaren hebben de Utrechtsche studenten de gewelven gebruikt voor hun samenkomsten en clubvergaderingen.

De ruïne niet vergeten.

Schijnbaar door allen vergeten lag de toch altijd nog interessante puinhoop stil en eenzaam te midden van de omringende hoeven en huizen. We zeggen: schijnbaar, want geheel vergeten was ze niet, er waren menschen in ons land die zich wel degelijk het lot van het eens zoo machtige kasteel aantrokken. Onder hen was *Jhr. Victor de Stuers*, de onvermoeide pionier voor het behoud en herstel van onze oude monumenten, de eerste. Ook de heer H. D. Willink van Collen bemoeide zich er mede en wees in een vergadering van het Kon-Oudheidk. Genootschap op het steeds toenemende verval van De Haar. Verder de architecten G. van Arkel (later bestuurslid van Niftarlake), D. C. Meyer, C. Schöffner en R. P. de Vries. Deze heeren hebben de burcht bezocht en hun bevindingen in een rapport neergelegd en dit rapport opgezonden aan Baron Dirk Gustaaf Frederick van Zuylen v. Nyevelt te Parijs. Deze was in 1887 gehuwd met Héléne B. L. C. Baronesse de Rothschild te Parijs, bij welke gelegenheid Jhr. Victor de Stuers een teekening van het restauratieplan had ontworpen en deze het echtpaar als Huwelijksgeschenk aangeboden. Juist in dien tijd had de beroemde Fransche bouwmeester *Violet le Duc* het vervallen kasteel „Pierrefonds" gerestaureerd, welke

gewagmakende restauratie Baron van Zuylen wel niet zal zijn ontgaan.

De laatste stoot heeft waarschijnlijk de Architect Mulder te Utrecht gegeven, die opmetingen deed en voorloopige plannen maakte en aan de hand van deze stukken in 1892 den Baron deed besluiten tot definitieve restauratie. De eigenaar kwam omstreeks dien tijd persoonlijk naar Holland om zijn ruïne in oogenschouw te nemen¹⁾. Het gevolg van dit bezoek was de officieele opdracht aan den befaamden *Dr. P. J. H. Cuypers* (volgeling van bovengen. Violet le Duc) een van Neerlands grootste bouwmeesters, om het kasteel weer in zijn ouden luster te herstellen. Deze restauratie is een zeer omvangrijk werk geworden, waarmede ettelijke jaren gemoeid geweest zijn. De volksverhalen daaromtrent zijn nogal overdrven. Zoo is nu eenmaal de volksfantasie. Maar feit is toch dat de geheele restauratie pl.m. 20 jaren heeft geduurd; dat er eenige honderden werklieden gedurende ettelijke jaren arbeid aan gevonden hebben; dat in de nabijheid van het kasteel een speciale steenbakkerij werd opgericht, enz.

Nu staat de burcht daar weer fier en schoon als een Phoenix uit de asch herrezen. Cuypers heeft getracht de mystieke schoonheid der Middeleeuwen te realiseeren door ze te verbinden met moderne opvattingen en van moderne comforts te voorzien.

Mr Loosjes noemt het een „gematerialiseerd droombeeld”. Historisch is 't niet aannemelijk, want inplaats van een militair sterke voorburcht vindt men nu uitgestrekte parken en gazons; de middeleeuwsche toegangspoort met 2 flanktorens lijkt ook al niet erg waarschijnlijk; de galerij boven in de Hal is ook geen zuiver element van een middeleeuwsch slot. En zoo zijn er meer onderdeelen op te noemen, die uitvindingen van lateren tijd zijn. Maar dit zal de eigenaar wel zóó hebben gewild. Hiermede willen we de waarde van de restauratie niet verkleinen, integendeel. We kunnen er niet anders dan alle bewondering voor hebben, Cuypers is zeker geslaagd in zijn idée „het oude historische met het modern practische te verbinden”. Hij heeft er van gemaakt een machtig-fantastisch slot, dat imponeert door zijn

¹⁾ Een interessante beschrijving van dit bezoek, van de hand van Jhr. Lampsins v. d. Velden kan men vinden in het Jaarboekje Ao. 1934.

roemrijk verleden niet alleen, maar meer nog door zijn fieren en sierlijken bouw. En Niftarlake mag trotsch zijn dit monument — het grootste in den ganschen omtrek — binnen zijn gebied te mogen hebben.

Het bezoek aan het kasteel,

wordt onvermijdelijk voorafgegaan door een wandeling in de uitgestrekte, doch schoone parken. Deze zijn na de restauratie in Franschen en Engelschen stijl nieuw aangelegd door den vermaarden tuinarchitect *Copyn* te Utrecht, die o.m. ook het Wilhelminapark aldaar heeft ontworpen. In een der parken staat een gebroken zuil, door treurwilgen overlommerd, deze is opgericht als herinnering aan den oudsten zoon van Baron v. Zuylen v. N., *Helin*, die in 1912 bij een auto-ongeluk in België om het leven kwam. Na 3 poortgebouwen gepasseerd te zijn bereikt men het eigenlijke kasteel. Een hooge breede stoep geeft toegang tot de groote Hal, die vorstelijk aandoet en als een Gohische Kathedraal voor het oog oprijst.

In deze groote verheven ruimte met haar rijkdom aan kunstschatten voelt men zich klein en nietig, ofschoon dit alles toch ook door menschenhanden is uitgedacht en gemaakt. Het is ook vooral de sfeer die hier zoo imponeert, dat laat zich niet beschrijven of verklaren, dat moet men gewaar worden en ondergaan.

En zooals de Hal, zóó is het geheele kasteel, de indruk wordt nergens verzwakt of verkleind, neen, hij stijgt bij 't achtereenvolgens bezoeken der verschillende vertrekken.

De heer de Greef, Rentmeester der goederen, die ons zeer vriendelijk rondleidde, vertelde dat al het kunstwerk zooveel mogelijk door Nederlandsche kunstenaars vervaardigd was.

Nicolaï van Utrecht bewerkte de zandsteen versieringen; van Vuuren te Amsterdam smeedde het ijzerwerk voor de diverse sierhekken; het houtsnijwerk werd te Roermond vervaardigd, enz. Alles first-class werk, van het beste materiaal en op de meest kunstzinnige wijze toegepast. Bij het vertoeven in dit gebouw waant men zich in het Sprookjesland, alles lijkt zoo onwaarschijnlijk en is toch echt. Telkens waren de bezoekers stom van verbazing bij het zien van zóóveel schoonheid en rijkdom.

We mogen ons ontslagen achten van een beschrijving in fi-

XXV

nesses, aangezien dit reeds door ons medelid Jhr. Lampsins v. d. Velden in bovenaangehaald artikel is gedaan.

Bij het verlaten van dezen schoonheidstempel sprak de heer J. D. Bastert een dankwoord aan onzen gids voor zijn assistentie en wenschte hem tevens geluk met zijn onlangs ontvangen decoratie, bij gelegenheid van zijn 40-jarig jubilé als Rentmeester.

Rest ons nog het huldigend woord van den Voorzitter aan de Excursie-leiders te onderstrepen, en alle deelnemers een „tot weerziens” toe te roepen!

JOAN VIS.

IN MEMORIAM

A. van Beek.

In September van dit jaar is door den dood van ons heengegaan de heer A. van Beek te Weesp, die vanaf 1926 lid van ons Genootschap geweest is.

Met meer dan gewone kennisneming hebben wij zijn doodsbericht ontvangen; de overledene toch was inderdaad een trouw en werkend lid van Niftarlake.

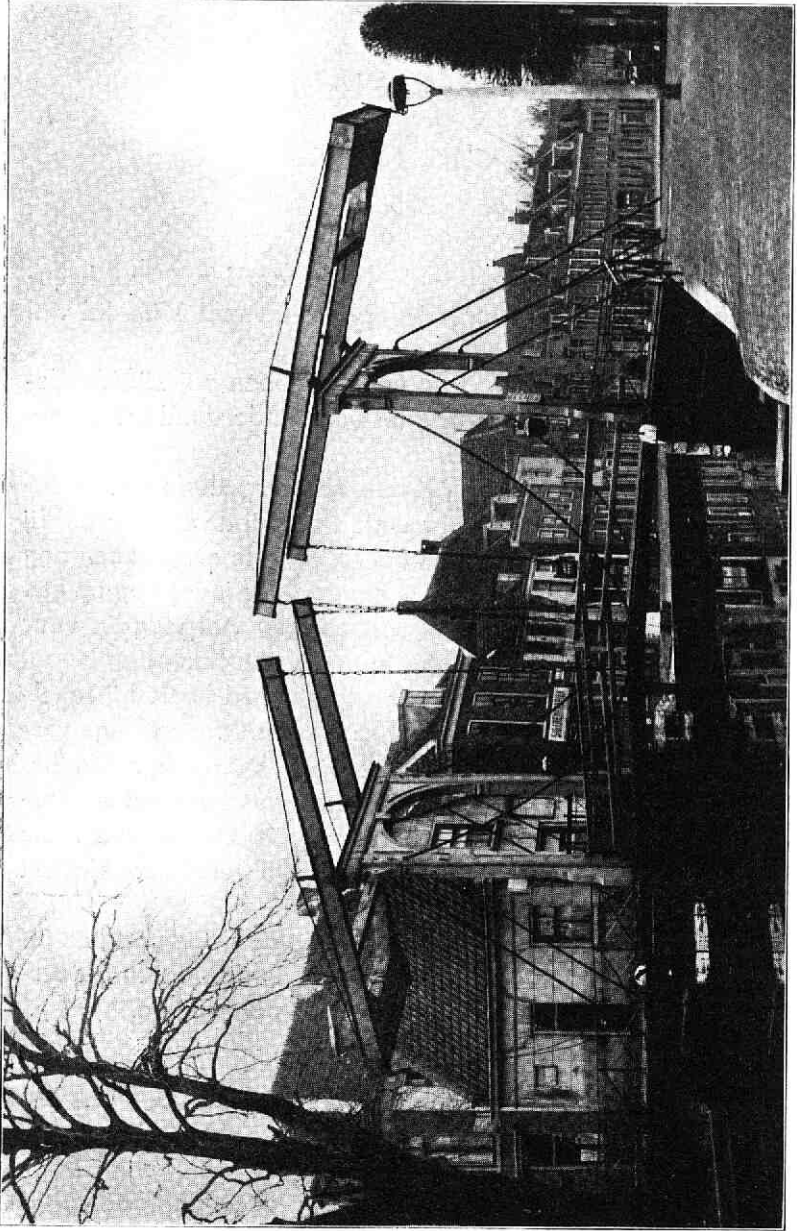
Hij bezocht telken jare de Algemeene Vergadering te Nieuwersluis en ontbrak slechts een enkele maal bij de excursies. Hij was dan altijd vriendelijk, opgewekt en wist de gesprekken nog wel eens een humoristisch tintje te geven. Hoe is hij nog op een der laatste door hem bezochte vergaderingen met jeugdig vuur tegen de vereenvoudigde spelling te velde getrokken!

Vanaf zijn lidmaatschap tot aan zijn ziekbed heeft hij regelmatig ieder jaar het Jaarboekje met een historische bijdrage verrijkt, bijna uitsluitend de stad Weesp en haar omgeving betreffende. Weesp en haar grijze historie was hem lief geworden, daarvan sprak en schreef hij gaarne. Uit zijn artikelen, die steeds in eerlijken en gemoedlijken toon zijn gehouden, spreekt liefde en onpartijdigheid.

We zullen voortaan zijn sympathieke tegenwoordigheid en interessante bijdragen moeten missen, doch de herinnering daaraan zal bij ons Genootschap nog lang levendig blijven.

Hij ruste in vrede!

JOAN VIS.



De oude Vechtbrug te Maarsse.

Maarssen's Vechtbrug.

Het voorstel van de dagelijksche besturen der gemeenten Maarssen en Maarsseveen, aan de Raden dier gemeenten, om over te gaan tot den bouw van een nieuwe Vechtbrug met brugwachterswoning — welk voorstel zooals bekend inmiddels in een besluit is omgezet — is niet onopgemerkt voorbijgegaan. Zoo-wel uit de naaste omgeving, als daarbuiten, kwamen al spoedig „adressen” binnen van verschillende vereenigingen, waarbij verzocht werd om bij nieuw- of verbouw, de brug in haar tegenwoordigen vorm, dus met de dubbele klap, te behouden. Het initiatief tot deze adressen, het mag nu wel, en tot haar eer, gezegd worden, ging uit van de vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer en tot behoud van het natuurschoon in de Vechtstreek, wier voorzitter in zeer nauwe relatie staat tot den penningmeester van ons oudheidkundig genootschap „Niftarlake”.

Men zou de waarheid te kort doen door te beweren, dat aan die adressen door B. en W. en de Raden niet „de noodige aandacht” zou zijn geschonken. Integendeel. Doch uiteindelijk hebben deze adressen niet kunnen bewerken, dat de nieuwe brug in haar tegenwoordigen vorm gebouwd zal worden. Men is gezwicht voor het eenige, doch den doorslag gevend argument, dat de nieuwe brug berekend moet zijn voor het drukke moderne verkeer, dat ongetwijfeld in de toekomst nog belangrijk grooter zal worden en waarbij de dubbele klap niet, althans zeer moeilijk, gehandhaafd kan blijven. Dit wil daarom nog niet zeggen, dat de schoonheid van de brug uit het oog is verloren; dat een brug met één klap, daarom per sé leelijk moet zijn.

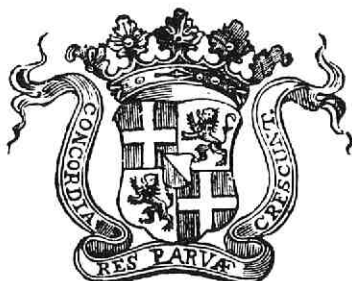
Het was de bond „Heemschut” te Amsterdam, een op dit gebied bij uitstek deskundige, die in samenwerking met de uitvoerster, de firma Bronwasser te Breukelen, zorgde voor een fraai ontwerp, dat algemeen de goedkeuring der gemeentebesturen kon wegdragen.

Wanneer straks het jaarboekje 1936 van „Niftarlake” verschijnt zal naar alle waarschijnlijkheid ook de nieuwe Vechtbrug er zijn, naar ik hoop als een waardig opvolgster van onze „oude” Vechtbrug.

De brug in vroeger jaren.

Maarssen's Vechtbrug — sinds den bouw in 1925 van een tweede Vechtbrug, de Dr. A. R. van Lingebrug — ook wel genaamd de „oude” Vechtbrug, heeft ongetwijfeld reeds vele eeuwen als zoodanig dienst gedaan, al heeft zij ook in den loop dier eeuwen meerdere malen en noodgedwongen een verjongingskuur moeten ondergaan. Van een primitieve houten brug met één klap en geringe doorvaartwijdte, zooals oude gravure's ons doen zien, is zij uitgegroeid tot een mooie brug, zooals deze in verschillende plaatsen in de Vechtstreek nog voorkomt.

De historie geeft omtrent Maarssen's Vechtbrug niet veel bijzonderheden. Van een „nieuwe” brug over de Vecht te Maarssen wordt reeds melding gemaakt in een octrooi van „die Staten van den Lande van Utrecht” van 22 Maart 1614, toen op verzoek van Schout en Ingezetenen van Maarssen, Maarsseveen en Tienhoven werd besloten „tot den bouw en het onderhouden van een nieuwe brug over de Vecht te Maarssen”. De kosten speelden ook toentertijd een belangrijke rol, waarom tevens besloten werd tot het invoeren van een tol op de nieuwe brug (zie foto). Deze tol, hoewel gemoderniseerd, bestaat nog, afschoon, wat de overgangsrechten betreft, alleen voor niet-ingezetenen van Maarssen en Maarsseveen. Hoe het de Vechtbrug verging in de jaren 1672 en 1673 toen speciaal de Vechtstreek veel van de Fransche troepen te lijden had, het is mij niet bekend. In het jaar 1787, in den Patriottentijd, werd de brug door een „corps Hussaaren van Salm” weggebroken. (In 1784 was de stad Utrecht op de hand van de Patriotten, wier generaal Rijngraaf van Salm er tot 1787 resideerde, doch bij de nadering van de Pruisen snel via de Vechtstreek naar Amsterdam aftrok). In den overtocht werd toen voorzien door gehuurde schouwen, welke dienst deden van 30 Juni 1787 tot 6 October 1787. De schade wegens het huren van deze schouwen, enz. werd door Schout en Gerechten van Maarssen en Nieuw-Maarsseveen aan de Staten 's Lands van Utrecht „overgegeven”. De brug zelf was het eigendom van den heer van Maarssen.



E X T R A C T

Uyt het fefte Register van de Commiffien, &c. beginnende
den 8^{ten}. December 1611.

Rakende de BRUGGE over de VECHT tot MAARSEN.

L Y S T E.

V an een Wagen met een of meer Paarden geladen of ongeladen / over de woofsz Brugge pafferende / t' elcken reyse	1. fluyver.
Van een Paard /	4. penningen.
Van een Hoorn-beest /	2. penningen.
Van een Kalf / Schaaop of Vrechten /	1. penning.
Van yder Menschly over de woofsz Brugge pafferende /	2. penningen.
Van elck Schip ofte Schuyten / daar vooz de Dal-brugge / ter begeerten van den Schipper werd opgetogen / t' elcken reyse /	1. fluyver.
Ende soo wie twee uren vooz of na Sonne-schyn de Dal-brugge doet lichten / sal gehouden wesen te betalen dubbeld geld	2. fluyvers.
Niemand sal in de Jurisdicte van Maarsen, cum suis, Wagens / Paarden ofte andere Weesten over de Vecht mogen setten / met Scherpen / Schuyten of Schouten / tot nadet van t' woofsz Brugge-geld / op poene van	3. guldens.
Den Schipper / die de Brug niet en begeert geliche te hebben / sal gehoudenzyn sijn Zeyl te strijcken / alwoorens hy gekomen sal zyn binnen de hand-wijfer / op poene van	6. fluyvers.
Niemand sal de woofsz Brugge / Tuckten / Paalen / strepen ofte Boomen van dien beschadigen / of de Collecteur Anjurieren op poene van	10. fluyvers.
Woven vergoedinge van schaade / en sullen de Meesters vooz de kriegts en Tongens moeten verantwoorden.	
Iem / of ymand t' woofsz Brugge-geld / met de Woeren ofte poenen hy hem bebeurt / niet en wilde betaalen / sulcks als hy in manieren voofsz schuldig is / den selue sal den Collecteur in sulcken gevalle mogen Ajustieren / ende ymand boven t' Arest dooz gaande of de Executie eenighins vlessterende sal beboeren	6. guldens.

Gegeven t' Utrecht op den 22. Martij 1614.

Onder-hand:

G. DE LEDENBERGH, v^r.

Leger-hand:

ANT: VAN HILTEN.

Tot *Utrechts*, Gedruckt by *Jacobus van Paddenburg*, Ordinaris Drucker der
Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht, woonende by de Vie-brugge,

De Vechtbrug — als centraal gelegen punt — zal in vroeger jaren, veel meer dan thans, de verzamelplaats zijn geweest van de dorpelingen. 't Was hier waar de trekschuiten op Utrecht en Amsterdam, die passagiers en goederen vervoerden, vertrokken en aankwamen en bij „beslooten” water de „toerwagens” op die plaatsen. Het vertrek van de trekschuiten werd door den brugwachter — met den bengel op de brug aanwezig — aangegeven. 't Was ook de brug waaraan de bekendmakingen van het Gerecht werden aangeslagen, de plaats waar nieuwtjes werden opgedaan, besproken en becritiseerd. Aan den „Staan-den man” mocht zoowel op de brug, als in het brughuis, getapt worden; voor menigeen wellicht een welkome aanleiding om eens een wandelingetje naar de brug te maken. Zoo nam toentertijd de brug in het leven der dorpelingen een voorname plaats in, jaar in jaar uit; de geslachten kwamen en gingen, doch de brug bleef, af en toe vernieuwd, verbouwd of in een nieuw kleed gestoken.

Naar alle waarschijnlijkheid is toen de heerlijkheid Maarssen door de Staten van Utrecht verkocht werd, tevens de eigendom der brug in handen van den heer van Maarssen gekomen. Zoo worden in den loop der jaren als eigenaren der brug vermeld de ambachtsheeren Van Lockhorst en daarna de ambachtsheeren Van Tuyll van Serooskerken. Deze heeren van Maarssen bedienden niet, zooals latere eigenaren, zelf de brug en inden evenmin zelf de rechten, doch de bediening van de brug en „de tol van de Valbrug leggende over de Riviere de Vegt in den dorpe van Maarssen” werden door genoemde heeren verpacht. Enkele bijzonderheden over deze verpachting vinden hier een plaats.

De verpachting had in den regel plaats voor den „tijd van zes aan een volgende jaaren”. Bij een contract, verleden voor notaris Willem Voorsteegh te Utrecht den 7 Mei 1803, werd de brug verpacht voor f 550 per jaar aan Jan Nagel te Maarssen. (In oudere contracten worden bedragen genoemd van f 730 en f 700 per jaar).

In genoemd jaar 1803 was eigenaar der brug de heer Diederik Baron van Tuyll van Serooskerken, Heere van Termeer, Maarssen, enz. enz., voor wien — wegens diens minderjarigheid — optrad zijn moeder „de Hoog Edele Geboore Vrouwe

Carolina Ursulina Philippota Baronesse van Randwijk, Douarière van wijlen den Hoog Ed. Geb. Heer Rynold Diederick Baron van Thuyll van Serooskerken, in leven Vrij Heer van Heeze Leende en Zes Gehugten, Heere van Zuylenberg".

Uit het hierboven genoemde contract nog de volgende verplichtingen voor den pachter:

„dat de twee schippers van Maarssen op Utrecht varende van de Tol der Brugge bevrijd zullen zijn";

„dat den pachter gedurende de pachtjaaren voor zijn privé rekening zal moeten onderhouden touw, blok en smeer tot de Brug vereyscht wordende";

„dat den Pachter in 't op en neder laten van de Valbrug voorzigtig te werk zal moeten gaan, en bij het nederlaten die twee maal moeten wippen en de wervel daar opdoen";

„dat den Pachter ten zijnen kosten de Brug bezem schoon zal moeten onderhouden";

„dat den Pachter alle schippers en passagires door en over de Brug passerende met alle eerbied en ordentelijkheid zal moeten bejegenen, en alle behoorelijke zorg moeten aanwenden dat de meergemelde brug met de daarbij staande dukdalven niet beschadigt werden en ingevalle zulks bij verzuim of door toedoen van de schippers gebeurde, als dan zodanige schipper of schippers te arresteeren, of te doen arresteeren, en te noodzaken de aangebragte schade te boeten en betaalen, en bij nalatigheid van dien, zal den pachter zodanige aangebragte schade voor zijn privé rekening moeten boeten en daarvoor caveeren";

„dat den pachter zal moeten beletten het runnen of hardtdraaven over de Brug volgens appointement van hun Edel Mogende van Dato 13e Februarij 1750";

„dat den Pachter in het Vorderen van het Bruggelt zich zal moeten gedraagen volgens 't Octrooij van hun Edel Mogende en constante practijk te Maarssen in usantie";

„dat zo wanneer aan den Pachter bij het passeeren van rijtuig of schuiten eenige Brieven, Mantjes of pakjes mogten werden opgegeven om te bestellen, den zelve van een brief, pakje of mantje niet meer zal mogen vorderen, voor het bestellen dan eene stuiver, zo wanneer zulks niet verder behoeft gebragt te werden als aan het Zwarte Varken, de Warrenhoek, tot de plaats van de Heer Kramer of tot de Plaats van de Heer Abra-

ham van Vlooten en verder moettende worden besteld zal den Pachter daarvoor mogen nemen dubbel geld ook wanneer het pak of mand zo zwaar is, dat het in de hand niet kan werden gedraagen maar door twee personen moet werden gedraagen of gekrooyen als wanneer den Pachter daarvoor zal mogen vorderen twee of drie stuyvers naar de zwaarte of groote van het pak of de mand te rekenen".

„dat den Pachter de aan hem als voorsz op te geeven. Brieven & c. ten eersten zal moeten laten bestellen zonder dezelve op te houden, onder wat voorwentsel zulks ook zoude mogen weezen";

„dat den Pachter geduurende deze pachtjaren de bengel bij het afvaaren der schuijten behoorlijk op zijn tijd zal moeten trekken, zonder daarvoor iets te mogen pretendeeren, en wanneer hij daarinne nalatig mogte zijn, zal door de vrouwe verpachteresse daartoe een ander persoon, ten kosten van den pachter op een redelijk loon mogen worden aangesteld":

„dat den Pachter op de Brug of in het Brughuis geen volk zal mogen zetten maar alleen aan de staande man mogen tappen".

De laatste ambachtsheer die de brug in eigendom had, de heer D. R. P. baron van Tuyll van Serooskerken, heer van Maarssen en bewoner van „Ter Meer", verkocht de brug in 1855 aan den heer A. van der Werve, koopman te Amsterdam, die haar reeds één jaar later verkocht aan den heer J. B. Plaat, metselaar te Amsterdam. 't Was in 1870, dat de brug opnieuw van eigenaar verwisselde. Eigenaar werd nu de heer H. Schipperijn te Maarssen, die de brug in 1873 overdeed aan den heer G. J. Nieuwesteeg te IJsselstein, die haar op zijn beurt in 1879 verkocht aan den heer J. de Groen, te Vreeswijk, later te Maarssen woonachtig; diens weduwe bleef tot in het jaar 1898 eigenaresse der brug.

De slechte toestand der brug in den loop der vorige eeuw, doch vooral in het laatst dier eeuw, is voor de gemeenten Maarssen en Maarsseveen aanleiding geweest om zich van den eigendom der brug te verzekeren. Pogingen om de brug ondershands aan te koopen mislukten.

Bij de wet van 2 Mei 1897, Stbl. 118, werd verklaard, „dat het algemeen nut de onteigening vordert ten name der gemeenten Maarssen en Maarsseveen van eigendommen in die

gemeenten, noodig ter verzekering van het blijvend bestaan der op het grondgebied dier gemeenten gelegen Vechtbrug".

De wed. De Groen, geb. Heins moest de brug na een ont-eigeningsprocedure afstaan voor een bedrag van f 5014.29, nadat de beide gemeenten haar voor woning en brug f 4000 hadden geboden en de wed De Groen f 15000 had gevraagd.

Zoo kwamen de gemeenten Maarssen en Maarsseveen in het bezit der brug, Maarssen voor $\frac{2}{3}$ en Maarsseveen voor $\frac{1}{3}$ gedeelte.

H. J. STEVENHAGEN.

Maarssen, Februari 1936.

Endelhoven en Beresteyn te Maarssen

1835—1885—1935

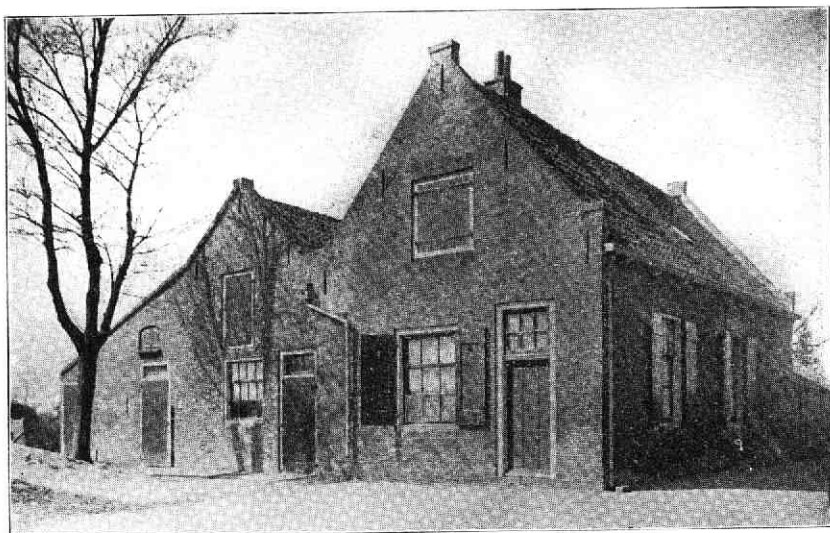
Bovengenoemde jaartallen herinneren aan het feit, dat in 1835 de Zusters thans wonend op de Langegracht zich op het Landgoed Endelhoven hebben gevestigd, en tevens dat in 1885 de R.K. Kerk van Beresteyn, thans het R.K. kerkhof, werd ondergebracht binnen het dorp Maarssen. Beide feiten werden in 1935 herdacht, door de geschiedenis van Endelhoven en Beresteyn in herinnering te brengen en tevens door het houden van een tentoonstelling van oude prenten, gezichten, teekeningen, portretten, enz., welke gedurende de Paaschdagen van 1936 werd gehouden in „Concordia” en waarvan deze regelen een klein verslag willen geven.

We lazen eens de volgende uitspraak: „Elke tentoonstelling van oude..... prenten wekt bij den beschouwer het onaangenaam gevoel, dat in dit gewest veel heerlijke, sierlijke bouwwerken zijn opgeruimd. Men kan zich van dit gevoel gemakkelijk afmaken door te zeggen, dat dit de gewone gang der historie is. Voor de ernstige onderzoeker is deze verklaring al te eenvoudig. Het verval der kasteelen heeft zeker politieke of economische oorzaken”.

Dit alles kan herhaald worden met toepassing op de Vechtstreek, waarvan de tentoonstelling van oude gravures, prenten en teekeningen enz. te Maarssen van 11—14 April gehouden, een beeld gaf op bescheiden schaal, hoe riant vroeger de Vecht zich voortkronkelde langs verdwenen en vergeten „buitenplaatsen”, die vroeger de glorie en trots der streek zijn geweest.

Ook vergeten! Onder de gravures van voormalige ridderhofsteden en luthoven wist men al heel moeilijk „Hoogevecht” thuis te brengen, dat als type van achttiend'eeuwsche smaak, één van de aanzienlijkste buitenplaatsen was, met een wonder-

lijk geknipte, geschoren en gesnoeide tuinarchitectuur: grillig gekrulde gazonpaden, marmeren borstbeelden tusschen geschoren hagen, pyramiden- en pruikboompjes, stijve en stijle terrassen, en dat alles in grootschen en ruimen aanleg, grenzend aan Otterspoor en Gansehoef¹⁾). Ook Otterspoor bestaat niet meer, en de afbeeldingen lieten ons een antiek huis zien met sierlijke waterkommen, tempeltjes of cabinets, speelhuis enz., aangelegd alles in lommerrijke lanen. Op Gansehoef stonden in de dagen van Joan Elias Huydecoper in 1719 ook de hagen volgens het

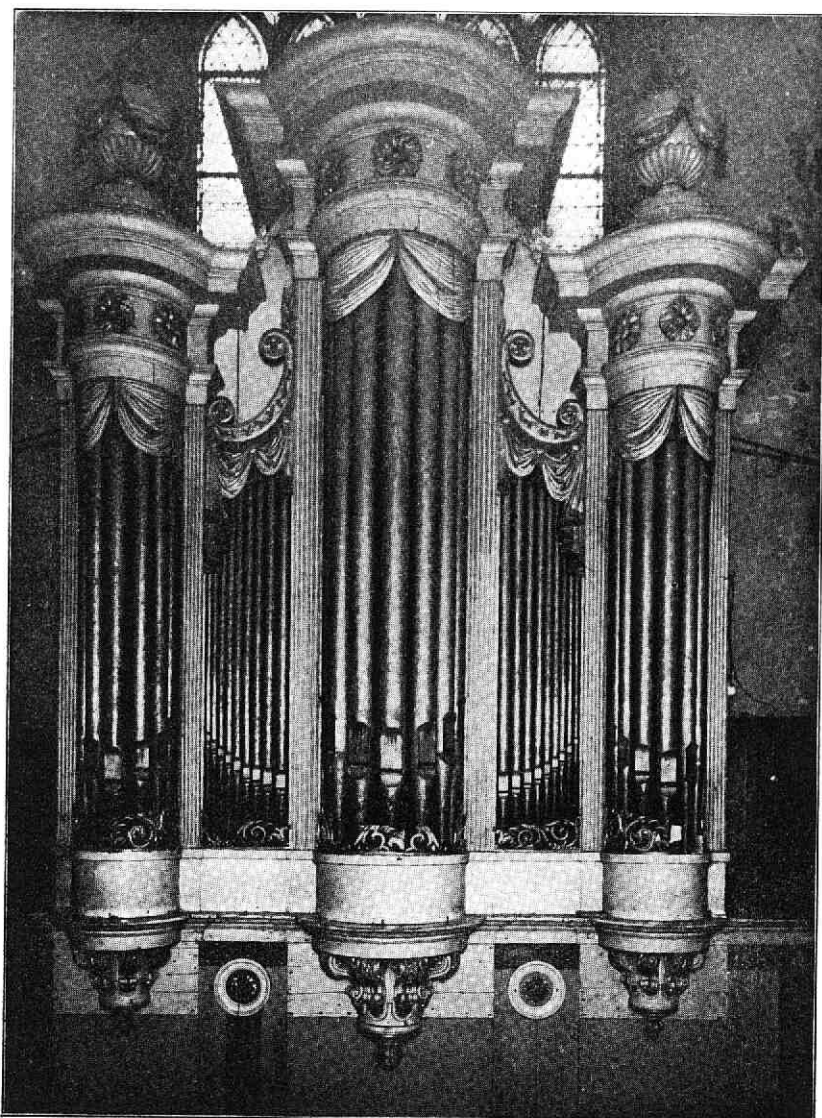


Laatste rest van Beresteyn in 1936.

woord van Claas Bruin als „geschoren muren”. Ook Soetendaal is onder sloopershanden gevallen. Het lag „zoo wel gelegen”, „zoo net bebouwd, zoo schoon beplant”, tegenover 't huis Bijleveld, zooals in 1709 't latere huis Berensteyn genoemd was. Berensteyn was de woonplaats van den pastoor Bijleveld van Maarssen, die tijdens Fransche bezetting in 1672 veel invloed had,

„Die menig slot en schonen hof,
 (zijn naam moet aan de sterrenstijgen)
 door zijn voorspraak heeft verschoont,
 en hen, naast God, den brand ontrukte”.

¹⁾ Philips Vingboons bouwde reeds Gansehoef te Maarssen in 1655.

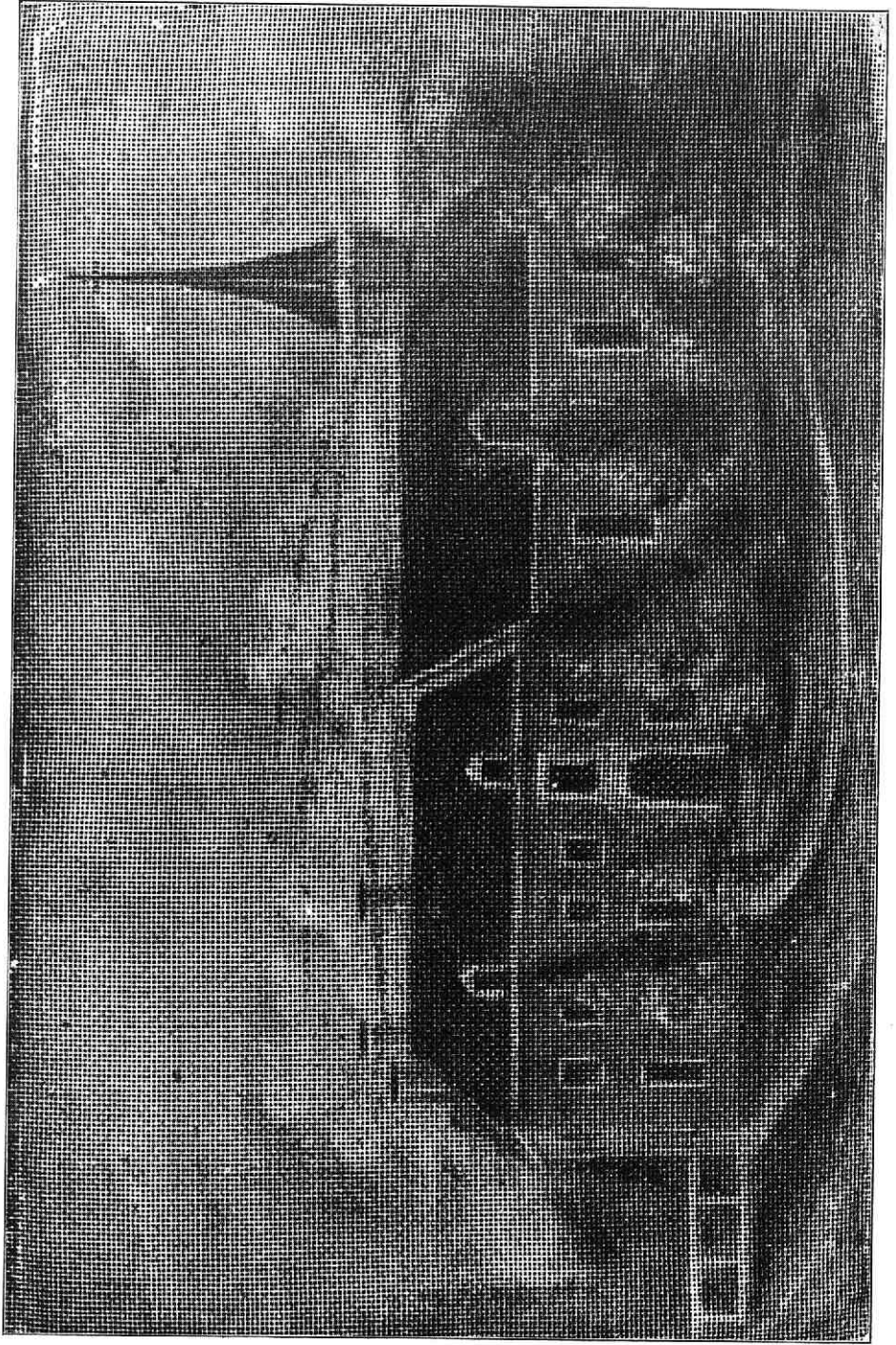


Het orgel uit de kerk van Beresteyn te Maarsse in 1836
vervaardigd door J. v. d. Beekes.

Van dit Berensteyn was op de tentoonstelling een alleraardigste afbeelding uit het jaar 1832, geschilderd op gaas als raamhorretje, en dat tot 1885 in zijn toenmalige gedaante bleef voortbestaan. Ook van Beresteyn afkomstig is het oude witte met goud afgezette pijporgel, dat het opschrift draagt: „J. van de Beekes me fecit 1836". Dan nog een paar fraaie meubelen, als tafel met marmeren blad, ladetafel, rijk gesneden eikenkast thans tot berging van misgewaad in gebruik. Het bovengenoemde Beresteyn of Bijleveld was op het eind der 18e eeuw een kerk geworden en gebleven tot het jaar 1885. De klok uit het torentje draagt het opschrift: „fecit Amsteldam 1723", zoodat de naam van den maker ontbreekt, en waarschijnlijk dus gietwerk zal zijn van de „Stadscllockgieterij" op de Baangracht te Amsterdam. Er bestaan, zooals op de tentoonstelling bleek, nog enkele gekleurde en ongekleurde kopergravures van „De Roomsche kerk bij Maarssen", o.. een door Schoute 1760 in 12°, en dan de bekende kopergravure in 4° uit Bulthuis en Bensdorp Vaderlandsche Gezichten 1788. De laatste resten van de buitenplaats n.l. het tot woning verbouwde koetshuis wordt in 1936 gesloopt, en door een nieuwe boerenwoning vervangen.

Hoe Beresteyn gelegen was tegenover Goudesteyn zag men op de tentoongestelde plattegrond van Maarsseveen in 1650 gecopieerd in de 18e eeuw, waarvan de inzending was te danken aan den Heer Stevenhagen, Secretaris der gemeenten Maarssen—Maarsseveen. Deze plattegrond was bovenmate interessant, ook voor het terugvinden van vroegere benamingen en juiste ligging van enkele verdwenen plaatsen, perceelen en toegangswegen. Er zij hier even herinnerd aan „Aux Brébis", Marienhof, De Meerhofstede, Oostweert, Vechtoever. Wij zien er op het huisje „de Croesen", nu nog zoo schilderachtig aan de Zogwetering gelegen, met zijn fraaie vlechtingen, ontlastingsboogjes, kruisvensters en ordonnantie der langasrichting aan het water gelegen, een echt smakelijk stukje toenmalige bouwtrant langs de Vecht!

Van de 18 eeuwse landhuizen en tuinarchitectuur waren door de uitgestalde prenten mooie of beter gezegd duidelijke staaltjes te bewonderen. Jammer was geen afbeelding van „Annenhof", het buitengoed dat Jacob Bicker Raye op 14 Augustus



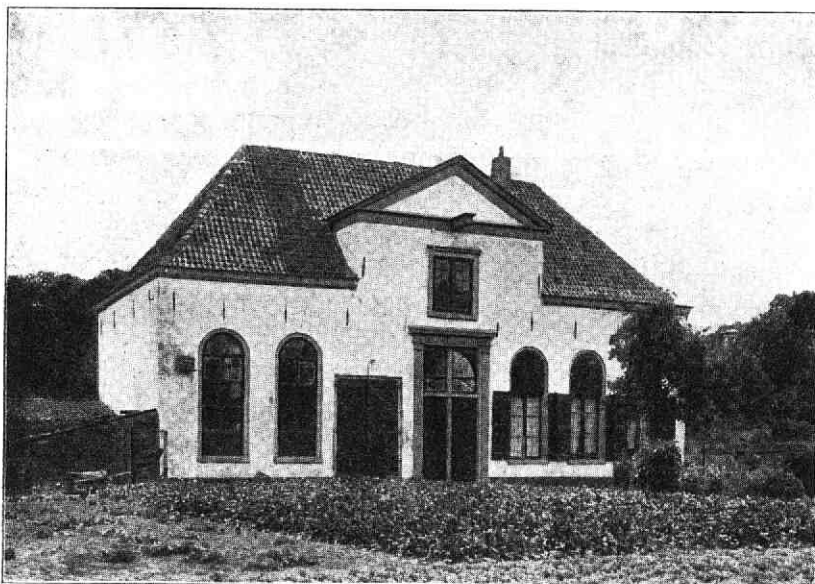
De kerk op Beresteyn pl.m. 1840 door P. Maureau.



Oud 17e eeuwsch huis aan de Zogwetering.

1737 in de herberg „Het Wapen van Maarsseveen” kocht van den Heer Ammering. Van „Elsenburg”, thans geheel verdwenen, was er nog een gekleurde koper-gravure, uit de „Zegepralende Vecht”, waarbij op beperkte ruimte „heel veel fraais” was samengepakt. De naam leeft voort in een boerderij gelegen in den overtuin of Lanen.

Het huis „Termeer” was eens de roem van Maarsssen. Velen wonen nog op „t huis ter Meer”, maar de bouwgeschiedenis in verschillende perioden werd ons duidelijk uit de vele gravures, welke er waren te zien. In 1672 was het grondig verwoest, en in de 18e eeuw weer in rijkdom met schitterende omgeving, getuige de 26 gravures van de Leth, weer opgebouwd Ook van de Snaafburg of Snavelburg was een gravure, en een beschrijving van de lotgevallen van dit huis, eenmaal bewoond door het geslacht van Zuylen van Nijvelt, „heer van Maarssebroek”, die het met zijn wapen versierde zilveren blad aan de kerk heeft geschonken. Van kleine Vecht buitens, als Vechten-



Voormalige school „Endelhoven” te Maarssen 1835—1935.

steyn, Vechtendaal, Daalwijck waren er gravures, evenals vele litho's van 't Huis ten Bosch, Harteveld, Groenendaal of Groenensteyn, enz. enz. De wandelplaats Groenhove lag vijf minuten van Zuilen, een half uur ten Zuid Oosten van Maarssen, bewoond vroeger door Jacobson van Nes van Meerkerk. Een bijzondere aantrekkelijkheid kreeg de tentoonstelling door het prachtige borduurwerk der eerste Zusters en door de portretten en schitterende inzending van het zusterhuis en enkele particulieren. Een mooi portret van wijlen mej. Nagel (1830) in kleurige kantrijke borduurdracht uit die dagen was een bijzonder mooi stukje naast de miniaturen van enkele damesportretten. Uit de oude kerk van Beerensteyn waren de 17-eeuwsche schilderijen, ivoor, snijwerk en kerkzilver, dat goed bewaard was gebleven. Ook de oude gevels en gevelfragmenten waren voor de liefhebbers van onze slinkende architectuurschat buitengewoon interessant. Velen kijken anders niet naar die ouderwetsche gevels, maar nu trokken ze een levendige belangstelling²⁾. Het portret van de stichteres van Endelhoven wordt hier afgebeeld.

²⁾ Deze gevels en fragmenten geteekend door den Heer W. van Leusden zullen nog eens uitvoerig in het Jaarboekje besproken worden.

Enkele honderden hebben de tentoonstelling bezocht; natuurlijk zou dit getal grooter zijn geweest, als op Paaschdag ook de tentoonstelling toegankelijk zou zijn geweest. !Maar de



Geschilderd portret van de Stichteres van de Manastichting te Maarsse.

gedachte opzet, om n.l. een grootere tentoonstelling „De Vechstreek” te organiseeren, staat nu wel in een vasten vorm „van mogelijk zijn” gewaarborgd, als elders medewerking verleend wordt.

A. E. RIENTJES.

Ridder-Hofsteden

(Vervolg van hetgeen opgenomen in het Jaarboekje 1935 en woordelijk uit hetzelfde boekwerk, deel XXI).

In 't jaar 1536, werd nader verklaard, dat de eigenaar eener Hofstede, die deeze Vrijdommen begeerde te genieten, *van de regte Ridderschap zijn moest*, en zijn Hofstede eene *regte Ridder-wooning*, dat is., dat en Huisman zig op dezelve veilig beruigen mogt met lijf en goed, en er in tijd van nood, veilig op „slaapen”. Men maakte, tenzelfden tijde, ook een Lijst van alle de Huizen, die toen door 's Lands Staaten voor riddermatig erkend werden, volgens welken lijst het getal der riddermatige Huizen is *drie en zestig*, die allen na 't jaar 1536 voor Ridderhofsteden zijn erkend geworden, hieronder naar orde van 't A, B, C geplaatst, waarachter het jaar van erkenning.

Ter Aa	1536
Amelisweerd...	1537
Amerongen	1597
Borgestein	1642
Beverweerd	1536
Blikkenborg	1537
Bolestein... ..	1538
Bottestein... ..	1538
Broekhuizen	1629
Doorn	1536
Draakestein of Draakenburg bij	
Emmenes	1536
Draakestein de Vuursche	1642
Den Eng... ..	1536
Geerestein	1536
't Gein, nu Oude Gein... ..	1536
Groenewoude, gen. Amelisweerd	1538
Gunterstein	1539
De Haar	1536
Ten Ham	1536
Hardenbroek... ..	1536

Harmelen	1536
Heemstede	1536
Ter Horst	1536
Hinderstein	1538
Jutfaas, nu Rijnhuizen	1536
Jutfaas, nu Rijnestein	1536
Kersbergen	1538
Langerak...	1640
Lievendaal	1536
Lokhorst...	1536
Loenersloot	1536
Lunenburg	1538
Ter Meer, tot Maarsen	1536
Moersbergen	1539
Meyert, of Mijdrecht	1536
Natewisch	1536
Nyenrode	1536
Nijveld	1536
Oudaan...	1536
Rueel, nu Ruwiel	1536
Rijnauwen	1536
Rijnenborch	1536
Rijnsvoude	1536
Rijzenburg	1536
Sandenburg	1538
Schalkwijk	1536
Schonauwen	1536
Sterkenburg	1536
Vleuten	1536
Vliet	1538
Voorn	1539
Vredeland	1680
Vroonestein	1538
Vuilkoop...	1538
Waayestein	1642
Weerdestein	1538
Woudenberg, gen. Groenewoude	1537
Woudenberg	1674
Wulven	1536
Zeist	1536

Zuilen	1536
Zuilenburg	1536
Zuilestein	1536

De meesten dezer Riddermaatige goederen zijn aan 't Stigt van Utrecht leenroerig, eenigen aan de Graaflijkheid van Holland; eenigen aan bijzondere Huizen en Heerlijkheden; enkelen zijn tinsgoed, enkelen vrij eigen goed. Het Lid der Edelen, iemand in de Orde willende beschrijven, plagt dien, volgens eene schikking, daar op, na 't afzweeren van Filips den II, be-raamd, aan de drie Leden der Staaten voor te slaan, die dan oordeelden, of hij de vereischte hoedanigheden hadt, of niet. De Edelen hebben egter, somtijds, begreepen, dat zij nieuwe Leden beschrijven konden, zonder dat zij ze den Staaten behoefden voor te stellen. Doch het eerste en derde Lid, met naame de Stad Utrecht, hebben zig hiertegen altoos verzet, beweerende dat iemand in de Orde der Ridderschap kan beschreeven worden, dan die den drie Leden der Staaten vooraf was voorgesteld. Ook werdt dit, in 't jaar 1667, bij de drie Leden, eenpaariglijk goegevonden. De Edelen, hun Lid willende vermeerderen, moesten daarvan kennis geeven aan de Gedepu-teerde Staaten, opdat er de Staaten ten spoedigsten op zouden kunnen beschreeven worden. De persoonen, welken men beschrijven wilde, moesten van *de waare Christelijke Gerefor-meerde Religie* zijn. Zij moesten van eene Riddermaatige ge-boorte wezen, en daarvoor, van de drie Leden erkend worden.

Zij moesten eene Ridderhofstad bezitten, welke insgelijks daar voor bij de drie Leden der Staaten erkend was. Edelluiden uit eene andere Provincie moesten hunne Riddermaatige Hof-stede twee jaaren bezeten, en twee jaaren in de Provincie ge-woond hebben, eer zij beschreeven mogten worden, indien zij hunne Hofstede, door huwelijk met eene Utrechtsche Erfdog-ter, hadden bekomen. Doch zo zij, bij erfenisse of successie, aan hun vervallen ware, vier-, en zo zy ze gekogt hadden, zes jaaren. Wijders, moesten zij volkomen vier en twintig jaaren oud zijn, en vijf en twintig duizend guldens aan vaste goederen binnen de Provincie van Utrecht gelegen, bezitten.

Vader en zoon, en heele- en halve Broeders mogten niet te gelijk beschreeven worden. Ook mogt niemand zitting neemen, dan die, vooraf, zijne Krijgs- en Regeeringsampten, met deeze zijne waardigheid onbestaanbaar, hadt afgelegd.

Brुकelen, October 1936.

J. D. BASTERT.

Het Orgelfront in de R.K. Kerk van Abcoude.

Een fraai stuk middeleeuwsch houtsnijwerk.

De R.K. Kerk van Abcoude bezit een schoon antiek Orgelfront, zooals er nog maar weinige in Nederland te vinden zijn.

Het trekt steeds weer de aandacht van oudheidkundigen, beeldhouwers, organisten en allen, die belang stellen in antieke kunst, juist om zijn ongemeene schoonheid.

Eenige jaren geleden is het onderzocht door Mr. Dr. J. W. Verburgt, thans archivaris te Leiden en wijlen G. van Arkel, toenmaals architect te Amsterdam, wonende te Abcoude, beiden deskundigen op dit gebied.

Zij meenden den oorsprongdatum van de orgelkast te moeten stellen op omstreeks 1530. Zij zou dus nu ca. 400 jaren oud zijn. Een merkwaardig eeuwfeest!

Hoewel zij niet zoo heel ver mis waren, is het antieke stuk toch niet in die jaren, maar ruim een kwarteeuw later geboren. Nieuwere naspeuringen in het Goudsche archief hebben dit uitgewezen.

Bloeiende Houtsnijkunst.

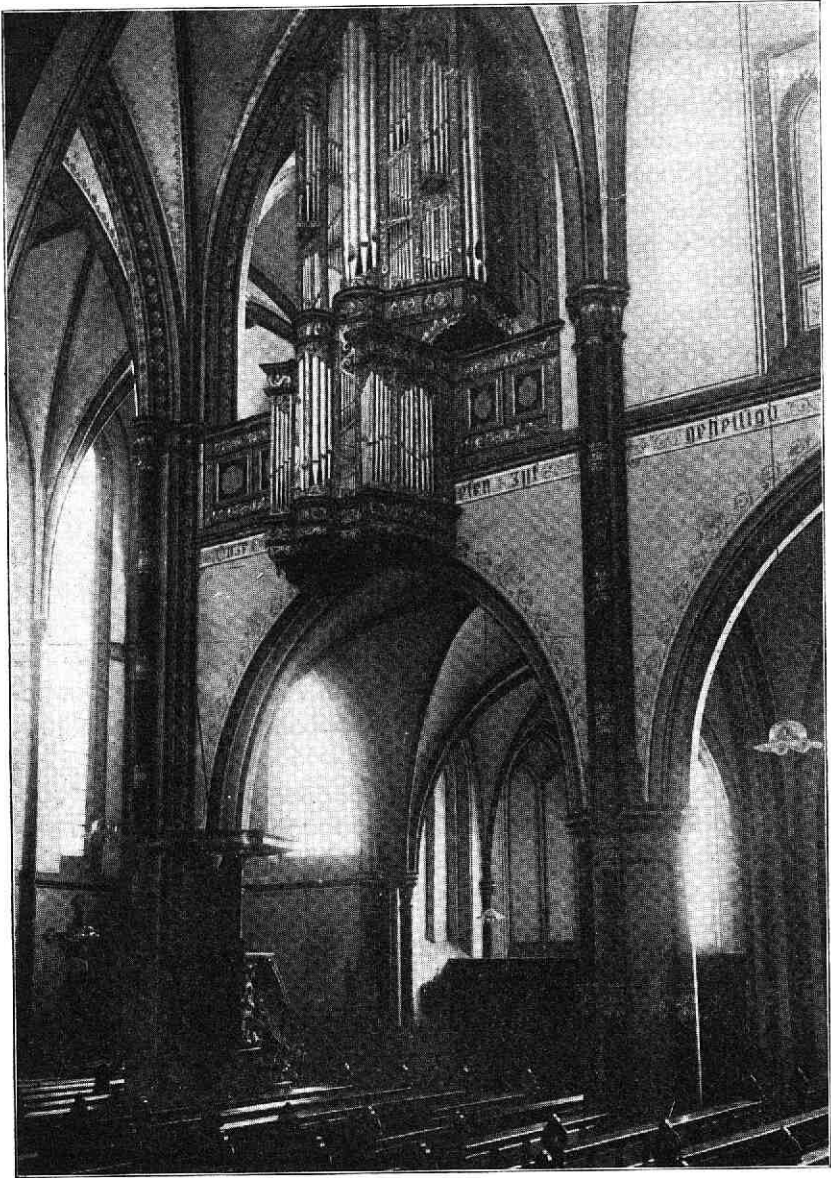
Er leefde in de XVIe eeuw in Holland een bloeiende houtsnijkunst, zooals deze in Italië al vroeger gebloeid had. Zij stond evenwel geenszins in nauw verband met de Italiaansche Renaissance, zegt Dr. Bierens de Haan, doch was meer een vrije interpretatie van deze te noemen, zooals men die in de Nederlanden vaak aantroef. Ook de vormgeving aan en de plaats van het ornament in het snijwerk zijn specifiek Nederlandsch. In Italië was het marmer de stof, waarin de kunstenaar zijn ideëen vereeuwigde, de Nederlandsche kunstenaars grepen het hout aan, dat hier zeer ruim voorhanden was, en met hun grondige kennis van het materiaal wisten zij dit op de fijnste en rijkste wijze te bewerken. Er zijn in dien tijd tallooze producten van

Renaissance-beeldhouw- en snijwerk ontstaan en de orgelkasten behoorden mede onder de grootste stukken van dat genre.

In Nederland zijn slechts zeer weinige exemplaren overgebleven. Zoo bevinden zich in het Rijksmuseum te Amsterdam enkele kasten, of liever fronten uit de XVIe eeuw, afkomstig uit de kerken van Harenkarspel, Scheemda en Utrecht. In het Nederl. Museum voor Geschiedenis en Kunst is nog een gedeelte van de prachtige orgelkast uit de kerk van Naarden. Van het sierlijke schrijn van de Sint Laurenskerk te Alkmaar, in 1511 door Hans van Coblentz gemaakt, is alleen de galerij nog in oorspronkelijken toestand. De kast van Rhenen is verknoeid, die van de St. Bavo te Haarlem is geheel verdwenen, een fraaie teekening van Pieter Saenredam bewaart nog de herinnering er aan. En zoo zouden we door kunnen gaan. Elke plaats en parochie van eenige beteekenis had haar orgel met kast en front. We lezen van een orgel dat reeds in 1384 in de Martinikerk te Arnhem geplaatst werd. Het was het oudste orgel van Nederland en gemaakt door *Priester Henric Bomert; Evert*, de kistenmaker heeft daarbij de kast gemaakt, met deuren kon het afgesloten worden.

Een kwart eeuw vroeger werd het beroemde orgel van Halberstadt, het oudste in Duitschland, door den *Priester Nicolaas Faber* gebouwd. Het kwam toen meer voor dat de Priesters als orgelbouwers optraden, zooals de monniken veelal kathedralen bouwden. De Illustre Broederschap van O.L. Vrouw te 's Bosch kreeg zijn orgel in 1436.

Aanvankelijk in de XIVe en XVe eeuw waren de kasten zeer eenvoudig en alleen op practisch nut berekend, doch toen het nut van de kast op den achtergrond geraakte, ging men zich uitsluitend toeleggen op artisticeit, op decoratie en sierlijkheid. En dat men dan ook wel eens tot overdrijving oversloeg, laat zich lichtelijk begrijpen. De fantasie en scheppingsdrang waren schier onuitputtelijk. Zooals de Nederlandsche contrapuntisten van de XVe eeuw een ongekend groot aantal muzikale composities geschapen en in de Gouden Eeuw de Hollandsche schilders een niet te overziene schat van kostbare doeken nagelaten hebben, zoo heeft het schrijnwerkers- en beeldhouwersgilde van den Renaissance-tijd zijn krachten en talenten besteed aan de vervaardiging van tallooze houtsnijwerken, o.a. ook de orgelfronten. En evenals op het gebied van muzikale en picturale



kunst, kon ook de Nederlandsche sculptuur van de XVIe eeuw de vergelijking met het buitenland glansrijk doorstaan.

In het Standaardwerk van J. Hill, „Organs and organcases”, waaruit wij o.m. enkele gegevens geput hebben, is dit duidelijk waar te nemen. In dit verband noemen we nog even de orgelkast met front in de R.K. Kerk te Jutfaas. Dit juweeltje van Gothische beeldhouwkunst is eenig in geheel Nederland. Het is wel het schoonste en rijkste kleinood dat van de middeleeuwse houtsnij-productie is overgebleven. Bovengenoemde Hill vergelijkt dit schrijn met het beroemde Sacramentshuis van Adam Kraft in Nürnberg, welke het in sierlijkheid en vormenrijkdom bijna evenaart. Het front is afkomstig uit de N.-Zijds-kapel te Amsterdam, vermoedelijk geschonken door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk, die Amsterdam een warm hart toedroeg. Tijdens de plannen voor slooping van deze schoone Gothische kerk heeft Pastoor van Heukelum het orgelschrijn nog juist weten te redden.

Na deze inleiding keeren we tot het Abcouder front terug en vermelden allereerst iets van het

Ontstaan van het orgel.

Het is afkomstig uit de Groote of St. Janskerk te Gouda, beroemd om haar zeldzame gebrandschilderde vensters, die juist dezer dagen volledig gerestaureerd zijn. Deze kerk, sinds 1573 hervormd, brandde in 1552, toen ze nog aan de Katholieken behoorde, gedeeltelijk af, waarbij ook het orgel in de vlammen omkwam. Toen de kerk wederom hersteld was, besloot men ook een nieuw orgel te doen bouwen. Een loterij van kostbare prijzen werd gehouden om aan het benodigde geld te komen. De parochianen van Gouda gaven, op echt middeleeuwse wijze, zóóveel geld en goud en sieraden, dat spoedig veel meer dan genoeg bijeen was om het orgel te betalen¹⁾.

Weldra ging men nu tot de aanbesteding van het orgel over.

Het authentieke contract, dat nog in het Goudsche Kerkarchief aanwezig is, luidt ongeveer als volgt:

„By forme ende manieren hier na bescreven toe sijn die „Kerckmeysters van Sint Jans Kercke ter Goude nuter tydt ge-

¹⁾ De Lange van Wijngaarden: Geschiedenis en Beschrijv. der Stad van der Goude, 1879.

„accordeert mit *Mr. Henrick Nichoff*, ende Jasper Janszn ende „Claes heinrichszn., orghelmakers tot 's Hertogenbos, ende hebben hem ambestheet een orgel te leveren ende te stellen in de „kercke voornd. als bij Maniere van besteck hier naevolgt.”

Volgt nu een nauwkeurige omschrijving van de registers met daarbij behoorende pijpen, die allen van „tinnenwerck, goet ende scoen moeten syn”. Vermoedelijk had het orgel 12 sprekende registers, 2 klavieren en vrij pedaal.

Deze combinatie of dispositie kwam in die dagen meer voor.

Het bestek vermeldt verder dat „tot dit voorz. werck sullen „wesen vier houten goeden balgen sulx als inde kerck tot Delft „leggen”. (Het orgel in de Nieuwe Kerk te Delft werd gebouwd in 1455, door Adriaen Pietersz, in 1469 door Smits uitgebreid, in 1501 door Jan van Swanenberg gerestaureerd).

Ook werd bepaald dat „het houtwerck sall in alle manieren „wesen als dat patroen hangt inde kercke ter Goude, ande noort „pillaire”.

In „Het orgel in de Nederlanden” zegt Prof. Dr. Floris v. d. Mueren dat in vele kerken in de Middeleeuwen meerdere kleine verplaatsbare orgels waren, *portatieven* genaamd, terwijl er ook een *Positief*, of vaststaand orgel was voor geregelde diensten.

Het Goudsche orgel had ook een rugpositief met zelfstandige registers en pijpen. Dit gedeelte van het orgel bevond zich achter den rug van den organist. In het contract volgt nu een nauwkeurige omschrijving van deze registers en pijpen, waarna opgemerkt wordt:

„dit voorn. werck mit sijn positijf heeft *Mr. Heyndrick*, orghelmaker van 's Hertogenbos angenommen te maken voor die „somme van 380 Carolus guldens tot 20 stuvers den gulden, te „betalen in promptis tachtigh der voorn. gulden.

„Ende ten daghe van de leveringhe 75 carolus gl. ende voorts „alle jaire dairanvolgende 75 carolus gld. ter volder betalinge „toe, uytgeseyt sijn caesen tot 200 pt die hem hier en boven „volgen sullen”.

Meester Henric was zoo handig ook nog boven den prijs 200 pond Stolwijksche kaas te bedingen. Misschien was de prijs er wel naar berekend.

Het orgel moest afgeleverd worden „ten dage van Goude „Kermisse tocomende, Ao. seven ende vijftig (1557).

Aan den orgelmaker werd voorts nog kost en inwoning tijdens den bouw van het instrument gegarandeerd „als sy (die „Kerckmeystren) voortijden gedaen hebben, ende costenvry”.

Het document sluit met de clause: „Des 't oirconden hebben „de Burgemeesters Kerckmeesters Getydenmeesters ende Mr. „Hendrick voorn. dese voorz. voorwaerden onderteekent den „elfden Junij Ao. XVc sessenvyftich”.

Intusschen heeft de bouw van het instrument nogal stagnatie ondervonden, zoodat het eerst in het najaar van 1558 is afgeleverd. 't Is toen gekeurd en bespeeld door Pontijac Adriaenszn., organist te Woerden den 19den December 1558.

Dit betreft hoofdzakelijk het binnenwerk van het orgel, dus het klinkende gedeelte. Van het gebeeldhouwde front wordt in het bestek niet gesproken. Waarschijnlijk was Mr. Hendrik geen schrijnwerker, trouwens de kastenmakerij en de beeldsnijderij waren in de Middeleeuwen twee aparte beroepen. Ook had de orgelmaker niet te zorgen voor werk buiten het eigenlijke orgel, want, zoo staat in het bestek, „dat groff houtwerck „ende yserwerck steliagie 't welck die Kerckmeesters buyten des „voorn. meester Heyndriks kosten leveren sall”.

Wie was nu de „beeltsnijder” van onze prachtige kast?

Al onze naspeuringen op dit gebied zijn tot nu toe zonder resultaat gebleven, nergens hebben we eenige positieve aanwijzing voor den een of anderen orgelschrijnwerker kunnen vinden. Toch worden in oude stukken en kronieken van de XVIe eeuw meerdere „beeltsnijders” genoemd. Zoo was een der grootste de beroemde *Jan Terwen*, Zuid-Nederlander van geboorte en in 1589 te Dordrecht gestorven. Zijn geniaalste werk is wel de Koorbanken in de Grootte Kerk te Dordrecht.

Ook *Colyn de Nole* te Utrecht, was een hoogstaand kunstenaar. Hij heeft gewerkt o.a. aan het Stadhuis van Kampen, waar ook de bekende *Mr. Vrederijck* eenige onderdeelen gesneden heeft. Of één van deze kunstenaars aan ons orgelfront gewerkt heeft, of volgelingen uit hun school, is niet met zekerheid te zeggen. Vermoedelijk hebben verschillende kunstenaars uit verschillende perioden eraan gebeiteld. Immers het verschil in snijwerk van de pilasters en van de friezen is zoo opvallend, dat dit onmogelijk van één hand kan zijn. Toch ademt het beide den zwierigen en bevalligen geest der Renaissance.

We zouden in dit verband ook nog kunnen denken aan den

Utrechtsche beeldhouwer *Corn. Bloemaert*, die o.a. aan den kansel in de Bossche Kathedraal heeft gewerkt.

Het moet in ieder geval een grootsch en pompeus stuk werk geweest zijn, een majestueus gebouw als de Goudsche Sint Jan volkomen waardig. De Renaissance-rijksdom van snijwerk, maskers, bladranken en voluten is er in ruime mate op uitgestrooid. Zeer waarschijnlijk heeft zij ook deuren of luiken gehad, al of niet beschilderd, mitsgaders een galerij, zooals de kast van Harencarspel in het Rijksmuseum nog te zien geeft.

Meermalen werden luiken en deuren op kunstzinnige wijze beschilderd, zoo b.v. beschilderde P. Saenredam de luiken van het orgel te Den Bosch; ook Holbein en Hans Memling kregen meerdere malen dergelijke opdrachten.

Het orgelschrijn van Scheemda werd beschilderd met bijbelsche tafereelen in den trant van *Jan Swart* uit Groningen. Zoo moeten we ons ook het Goudsche orgel voorstellen: kolossaal van afmetingen, evenwichtig in verhoudingen, slank in opgang, daarbij rijk aan snijwerk en polychromie, het geheel indrukwekkend als monument.

Lotgevallen van het orgel.

Nadat het instrument 30 jaren had dienst gedaan, moest in 1588 de eerste reparatie verricht worden. De kosten daarvan werden betaald half door het Kerkbestuur en half door het Stadsbestuur. Kortens tijd daarna is het vernieuwd door Dirck Pieterszn. orgelmaker te Utrecht, voor f 132.50 tot 40 gr. vlaems, waarschijnlijk is dit een groote vernieuwing geweest, althans naar de voor dien tijd hooge kosten te oordeelen.

In 1637 vinden we een ingrijpende verandering vermeld betreffende de kast. In dat jaar toch werd door kerkmeesters aanbesteed aan Dirck Thoniszn., schrijnwerker „by de hoop te „maeken drythorentgens opt posytijf van de orgel in St. Janskerck. Een te midtwegen ende aen ofte op elcke heuck (= „hoek) volgende, volgens te ontwerpe en patroon by Pieter „Janszn. Oosterlaet, beeltsnijder en schrynwercker daarvan ge„maeckt voor f 50.— tot 40 gr. tstück”.

Omstreeks dezen tijd kwam een nieuw element in de schrijnwerkerij: men week meer en meer van het gezonde, mannelijke principe van vorige generaties af en sloeg over in Spielerei en caricaturisme. Pronkerij, pralerij, holle niets-zeggende motie-

ven en versierselen verdrongen de stoere elementen van Gothiek en Renaissance. De „dry thorentgens” aan onze kast zijn daar mede de bewijzen van.

Het orgel als instrument werd intusschen gaandeweg slechter; in 1732 moest het belangrijk hersteld worden. Dit geschiedde door den bekenden orgelbouwer *François Moreau* te Rotterdam. Enkele jaren later klaagde de organist er over dat het orgel zeer ontstemd was en onder het spelen hevig schudde. Na grondig onderzoek besloot men toen het niet meer te laten repareren maar zoo mogelijk van de hand te doen. Een geschikte koopster werd gevonden in de Luthersche Gemeente van Gouda, die het in 1745 overnam voor de som van f 1100.—. Het geheele orgel met schrijn en alles werd door den orgelmaker *Wichleb* naar de Luthersche kerk overgebracht en aldaar weer speelvaardig gemaakt. Vermoedelijk zijn er toen al eenige sieraden van de fraaie kast afgenomen, de ruimte in de Luthersche Kerk was daarvoor te klein.

Joachim Hess, organist en klokkenist te Gouda verhaalt in zijn „Luister v. h. Orgel” Anno 1774 dat het orgel uyt de St. Janskerk, bij de overbrenging in de Luthersche „geheel vernieuwd is, schoon van klanc, mannelijk, teffens lieflijk, door de „deugdelykheit van Holpijp en Prestant, oingemeen fraay, „d'eene stem overtreft d'ander in liefelykheid.

Hij beschrijft daarin ook 't nieuwe orgel, dat in 1736 in de St Janskerk gebouwd is als een „Koninklijk instrument van grootse afmetingen, 78 voet hoog, konstig geplafoneerd door Pie-„ter Schauer, beschilderd met fraaye beelden.”

Het snijwerk werd uitgevoerd door Dirk v. d. Wagt te Gouda. Gedurende meer dan 2 eeuwen heeft het oude orgel in de Luthersche kerk dienst gedaan, totdat het op het einde der 19e eeuw te slecht werd om nog eens te laten restaureeren. De kosten zouden te hoog worden. Het kerkbestuur deed daarom een poging bij Jhr. van Riemsdijk, Directeur van het Rijksmuseum, het te verkoopen. Deze is het komen bezichtigen, doch ging niet tot aankoop over. Kortten tijd daarna bood de heer J. Th. A. Lindsen, oudheidkundige te Utrecht er f 650 voor. Dit bod werd verhoogd met f 50.—, waarna genoemde heer op 28 Juli 1898 de koper werd.

Door bemiddeling van den kunstzinnigen Pastoor van Heukelum te Jutfaas werd het aangekocht door het R.K. Kerkbe-

stuur van Abcoude. In het voorjaar van 1904 is het in de R.K. Kerk aldaar geplaatst. De heeren Mengelberg en Maarschalckerweerd, resp. beeldhouwer en orgelmaker te Utrecht, hadden hierbij een uiterst moeilijke taak. De kast was veel te groot voor de kooruimte van de Katholieke Kerk, daarenboven lag zij in talloze kleine stukken uit elkaar.

Zij moesten daarom beginnen met veel van de versierselen weg te laten. Eendeels was dit een verlies, anderzijds was het ook weer een aesthetisch voordeel, omdat daarmee veel wat smakeloos was, verdween. Na rijp overleg, met passen en meten zijn zij toch erin geslaagd een stemmig en schoon geheel samen te stellen, dat het karakter van de middeleeuwsche kern gaaf behouden heeft, dat volkomen paste in de koornis en bovendien zich harmonisch aansluit bij het interieur van de fraaie Gothische Kerk.

De kroon werd op het werk gezet door de exquise wijze waarop de kunstschilder J. F. H. Janssen te Zevenaar op aanwijzing van Mengelberg het front gepolychromeerd heeft.

De Renaissance-kleuren van goud, rood en blauwgroen, afgewisseld door het zilvergrijs van de pijpenbundels, zijn een weelde voor het oog en frappeeren immer weer.

Waarlijk, de R.K. Kerk van Abcoude bezit in dit front een kostbare kunstschat van lang voorbije geslachten, een heerlijke getuigenis van den religieuzen kunstzin onzer voorvaderen.

JOAN VIS.

Abcoude, October '36.

Oude Waterstaat te Baambrugge

De Fransche denker Jean Jacques Rousseau zou bij het concipieeren van zijn gedachtensysteem over het „Maatschappelijk Verdrag" nog een historisch argument méér gehad hebben, indien hij den oorsprong van den Nederlandschen Waterstaat had gekend. Immers, ongetwijfeld heeft men op 't terrein van 't huidige waterschaprecht te doen met een publiekrechtelijke materie, met overheidsrecht; maar toch, als oorsprong kunnen we vaak in onzen Waterstaat een vrijwillige overeenkomst aanwijzen

En hoever wij ons ook verwijderd mogen gevoelen van het gedachtenklimaat van een Rousseau, het is een feit, dat mede onze Gouw Niftarlake haar steentje bijdraagt tot ondersteuning van het „Contrat Social" van den revolutionnair denker; en dat steentje wordt juist geleverd door den oerouden waterstaat.

Laten wij namelijk zien, wat de Westzijdsche waterschappen te Baambrugge als geboortebewijsje kunnen overleggen van hun Ringkade-Schouw.

Wij lezen: ¹⁾

„De ondergeschreeven Ingelanden resorterende respective „onder de Donkere vlietse, Roode ende Hooghlandsche neffens „de Groene water moolens staende aen de Veenzijde in 't Ed. „Mo. heeren staaten gerecht van Abcoude verklaeren met mal- „canderen verdraeghen ende over eengecomen te sijn sulcx „doende mitsdeezen in de nae volgende articulen ende dat tot „de meesten dienst ende Nut van de voorschr. polders.

1

„Eerstelijck dat yder van hun luyden gehouden sal sijn bin- „nen den tijt van drie maenden ten langhsten soo voor aen 't „geyn of aen de vaert als achter aen de Veenweteringhe tot

¹⁾ Volkomen zeker is de tekst niet. Ook de redactie van het Groot Plakkaatboek van Utrecht bleek niet geheel betrouwbaar.

„sijn Eygen costen te maecken ende voorts te onderhouden op „sijn eygen land ofte Hofstede een goede cade breed op de „grond thien ende op de kruyn vijff voeten, mitsgaeders twee „voeten hoogh boven 't hooghste winter water.

2

„ten tweeden dat de zijlings kade aen de zijde van de Gheyn- „sche sloot tot laste alleen van de polder van de Donker vlietse „molen als mede de opstallen ten wederseyden van de Molen- „vliet van deselven molen tot in 't Gyn toe op de breete, swaer- „te ende hooghte als voorsch. is, binnen den tijt van drie maen- „den voorsch. gemaect ende voorts onderhouden zal moeten „worden.

3

„ten derden dat daarentegens verder de zijlinghs cade aen de „zijde nae Abcoude toe, tot laste alleen van de Ingelanden van „de polders van de drie andere molens als mede de opstal ten „wedersyden van de molenvliet vandeselve molens tot in 't geyn „toe oock binnen de voorsch. tyt van drie maenden op de „breete, swaerte, ende hooghte als boven gemaect ende voorts „onderhouden sal moeten worden.

4

„ten vierden opdat de voorsch. voor ende achtercaden mitsgae- „ders zijlinghs caden item d' opstallen van de voorsch. respec- „tive moolenvlieten alsoo binnen de vorsch. tyt van drie maen- „den moghen voltrocken ende voorts wel ende nae behooren „onder houden worden sullen de ses poldermeesteren, dat is „uyt yder molen twee poldermeesters benevens een ofte twee „van de landgenoten van yder van deselve polders, acht dagen „na 't yndighen van de voorsch. drie maenden, de voors. caden „en molenvlieten gaen opnemen ende schouwen ende in dit „lopende Jaer nogh eens in 't laest van de tyt omtrent Bam- „brughse kermis ende dan voorts alle Jaeren tweemaal des Jaers „de voorsch. caden ende moolenvlieten 't samen gaen schou- „wen mits dat de eerste schouw geschieden sal op den 20 febr. „ende de tweede in 't laest van September voorsz. ende wie op „een van deslve schouwdaghen comt beboet te worden sal ver- „beuren op yder slaggh ses stuyvers ten behoeve van de polder

„in welke de beboetingh valt ende sal de beschouwde door pol-
 „dermeesters een weet daarvan worden gedaen opdat 't onvol-
 „maeckte werck binnen acht daghen daarnae volmaeckt werde
 „ende nae verloop van die acht daarin gebrek blijvende sal ver-
 „beurt worden op yder slaghe de helft meer ten behoeve alsbo-
 „ven, sullende alsdan de poldermeesters het werck moeten doen
 „opmaecken tot coste van de gebreeckighen ende het verschot
 „van dien moghen doen innen bij overleveringh ende parate
 „executie, nevens den derden penningh meer.

5

„ten vijfden dat alle de landen in de voorschr. polders gelegen
 „en respective voor het poldergeldt soo ordinaris als extra ordi-
 „naris mitsgaeders voor de schouwboeten ende andere oncosten
 „reëlijk sullen syn en blijven verbonden.

6

„ten sesden dat mits 't oprigten van deze articulen niet verstaen
 „en sal ofte kunnen werden eenige veranderinghe of vernietingh
 „in de molen ofte polderbrieven die de voorschr. drie respective
 „polders yder in den haere hebben opgerecht, gemaect te syn,
 „maar sullen die in haer geheel ende volle kragt blijven, alsoo,
 „buyten 't schouwen der Kaaden met dies aencleeft als boven,
 „yder op syn selffs en in syn geheel blijft.

7

„ten seevenden dat hierover versocht sal worden approbatie
 „der Ed. Mog. heeren Staaten 's lands van Utrecht of van haer
 „Ed. Mo. gedeputeerdens.

„Des 't oirconde desen ondertekent op 't huys te Loenresloot
 „den 19 february ouden stijl des Jaers 1676.

„(was getekent) Maria Johanna van Amstel tot Loenresloot.

„(enz., de verdere handteekeningen van de ingelanden).

„(was geappointeerd).

„De gedeputeerden van de Staaten 's lands van Utrecht appro-
 „beeren desen Schouwbrief voorbehoudens ende onvermindert
 „een ygelyck syns rechts ende gerechtigheid.

„gedaen 't Utrecht den 31 augustij 1676.

„(onder stond) ter ordonnantie als boven

„was getekend) J. van Luchtenburgh.

Ziedaar, het maatschappelijk verdrag, waaruit zich een stukje overheidsgezag ontwikkelde. Het bekende geluid van de slot-tiraden, dat overigens „ieder op zijn selfs en in zijn geheel „blijf“, en „onverminderd een iegelijk sijns rechts ende gerechtigheid“, is typeerend om te doen blijken, dat men niet meer vrijheid opofferde, dan men noodzakelijk achtte.

Rousseau zou niet beter verlangen. Zeker, groter figuren dan Rousseau, in de eerste plaats onze Hugo de Groot hadden reeds eerder de gedachte van het „maatschappelijk verdrag“ uitgesproken, maar de geschiedenis kent meer gevallen, dat aan een gedachte de naam wordt verbonden van hem, die haar slechts populair wist te maken.

Intusschen, de rechtsfiguur van het Nederlandsche waterschap is bovendien de rechtsvorm van een belangengemeenschap, die rechtsvorm, welke als uniek element, de eeuwen trotseerend, in ons Staatsrecht tot den huidigen dag de corporatieve rechtsfiguur vertegenwoordigt.

Het rustieke Hollandsche landschap blijkt aldus reeds eeuwenlang in vredig samenwonen te herbergen de geestesprankjes van volkssouvereiniteit en van den corporatieven totalen staat beide! Zoo wil het de ironie der Geschiedenis!

Maar ons, leden van Niftarlake, interesseert de geciteerde Schouwbrief nog nader in ander opzicht.

Het jaartal 1676, op het eerste gezicht een willekeurige datum begint namelijk voor ons te leven, als wij bedenken, dat wij ons bevinden in de jaren, volgende op het nationale rampspoedige jaar 1672, terwijl wij van elders zijn ingelicht over den treurigen toestand der landerijen in de jaren, op dat oorlogsjaar gevolgd. In het Jaarboekje 1925¹⁾ wordt uit het kerkelijk archief te Baambrugge medegedeeld, hoe tot 1676 de landerijen, die onder de inundatie geleden hadden, voortdurend overstroomd bleven, en dat eerst in 1676 verademing intrad.

Ook weten wij²⁾, hoe de Hinderdam in de Vecht door de Franschen was vernield en eerst in 1674 door een sluis te Muiden was vervangen. Het wordt ons duidelijk, dat men in die jaren opnieuw den strijd tegen het water moest organiseren, en zoo is het te verklaren, dat uit het jaar 1676 het stuk

1) blz. 31, door J. G. Th. Grevenstuk.

2) passim.

dateert, krachtens welk alle Westzijds gelegen landerijen te Baambrugge door één Ringkade werden omgeven en de eigenaren zich aaneensloten, om samen een verplichting tot aanleg en onderhoud van waterkeeringen vast te leggen en onder contrôle te stellen.

Op het kasteel te Loenersloot, in vroeger eeuwen door oorlogszuchtige heeren bewoond ¹⁾, werd thans echter in 1676 deze overeenkomst gesloten betreffende een werk des Vredes.

En het wordt duidelijk, hoe men te werk ging: de landerijen waren verdeeld in lange strooken, „weeren”, van de vóorzijde aan den Angstel tot de achterzijde aan de Vinkeveensche kade strekkende, zoodat ieder hoogere gronden aan de vóór- en lagere terreinen aan de achterzijde exploiteerde, en ieder naar evenredigheid een gedeelte kade vóór en achter in onderhoud had. Ten algemeene laste kwamen echter de zijdelingsche kaden en de molenvlieten, omdat deze molenvlieten extra aangelegde werken waren ten behoeve van allen, waardoor de kaden verliengd werden, welke verlenging dan ook door allen onderhouden moest worden. Desgelijks ten aanzien van de zijdelingsche kade, omdat allen terzijde door deze beschermd werden. En deze algemeene onderhoudsplicht bestaat nog precies zoo, b.v. van de zijdelingsche kade aan de Geuzensloot, van welke naam wij 't romantisch tintje moeten verwijderen, dat gedachten aan de tachtigjarige worsteling onzer voorvaderen zou kunnen opwekken. Want verschillende oude stukken spreken van Geynsche sloot, eenvoudig de verbinding tusschen Geyn en Vinkeveensche wateren.

Toch kennen de westzijdsche waterschappen de romantiek wel. De Hornweg, bij Baambrugger en Abcouder wandelaars welbekend, heeft in zijn typische bocht — (horn = hoorn = bocht) voor den opmerkzamen beschouwer een eigen bekooring. En inderdaad, volkomen terecht boeit hier het terrein door een romantischen inslag, want hier is de plaats, waar de stroomgeesten sluimeren van 'n oude rivierbedding, een vroegeren arm van den Krommen Angstel, die in deze kromming zijn naam alle eer aandeed. Oude kaarten geven ons aanwijzing omtrent den vroegeren loop van den Angstel, en het is merkwaardig, dat zoowel de Vecht als de Angstel op dezelfde aardrijkskundige

1) blz. 21 Jaarb. 1925.

hoogte zoo geweldig kronkelden, als aarzelden zij en konden zij den weg naar zee niet meer vinden. Duidelijker taal dan oude kaarten spreekt intusschen de bodem des lands hier voor hem, die er oog voor heeft. Getrouw aan den kronkelenden loop volgen hier de door het slip opgehoogde terreinen aan weerszijden den Angstel en bewerken dat juist in deze omgeving zoo-vele hoog en gunstig gelegen gronden voorkomen.

De huidige loop moet dan ook later gegraven zijn. Bij de moderniseering van het Hooglandsche gemaal in 1925 bleek in het grondwerk wel, dat de bodem hier niet langs den oorspronkelijken stroom ligt. En „Beek en Gein” heet de hofstede, die tegenover deze bocht is gelegen; het ligt voor de hand, dat belde stroomingen een poos naast elkaar bestonden, zooals bij de Vecht voorkomt. Gedeeltelijk bestaat de oude loop trouwens nog.

De definitieve afdamming van deze bocht bracht een groote verandering teweeg, waardoor een nieuwe watergang moest worden gegraven, welke in tegenstelling met andere verhoefslaagde vaarten in algemeen onderhoud kwam, waarvan de reden nu te begrijpen is, en wat anders volkomen onduidelijk voor ons zou blijven. Dan leggen wij ook niet een eenvoudige oude lijst van oogenschijnlijk grillige aanwijzingen van onderhoudsplicht terzijde, en nog minder veranderen wij naar eigen inzicht daarin, want zoo'n oud stuk blijkt nu de oude en rechtvaardige voorziening te bevatten wegens een veranderde situatie in den waterstaat.

De westzijdsche waterschappen kennen voorts een zuwe, in N.W. Utrecht meer voorkomende. Wanneer de waterschapsautoriteit Beekman juist ziet, dan heeft hij hier een argument, dat zuwe oorspronkelijk, zijwende, zijdelings gewende kade was, wat de zuwe ten aanzien van de westzijdsche landerijen inderdaad is. Het Middelnederlandsch woordenboek verklaart: suw = souwe = zouw-weg, weg naar het moeras.

Tenslotte vinden wij aan de Vinkeveenseche grens een vaart, het zoogenaamde Zweth, een naam, welke als Zwette, swetha, swad, swade oorspronkelijk „streep”, „grensstreep” beteekende en daarom als naam zoowel voor een strook water als land of ook voor een regel afgemaaid gras kan voorkomen.

De westzijdsche waterschappen, oorspronkelijk vier in getal, later drie, (Hoogland en Groenland zijn sedert 1822 vereenigd)

bleven afzonderlijk, maar in één ding zijn zij vereenigd, namelijk in het hoog houden van de oudvaderlandsche traditie in den strijd tegen het water, getuigende van een gezond conservatisme door 't bewaren van kostbare overgeleverde cultuurgronden, naast een gezond vooruitstrevenden geest, die, zonder een morbide vasthouden aan wat voorbijging ook de modernste zegenrijke geschenken der electriche techniek weet te gebruiken in de worsteling tegen het water, het voorbeeld van der vaderen eeuwenouden strijd in de Gouw Niftarlake waardig!

Baambrugge, 1936.

Mr. J. SCHOENMAKER.

Het Huis Harmelen

Dit Huis is reeds in het laatst der 13e eeuw bekend geweest en men gelooft, dat het gebouwd zou zijn door een jongeren zoon uit het geslacht *Van Woerden*, dat zich daarna *Van Harmelen* vernoemd heeft.

Deze was *Gerrit van Harmelen*, Ridder geslagen door *Graaf Floris V*. Dit Huis is in de 14de eeuw door huwelijk van *Alijd van Harmelen*, met *Dirk van Zuilen*, gekomen in het geslacht *van Zuilen*.

Deze *Dirk van Zuilen* heeft, uit zijn vrij eigen goed, 43 morgen lands, gelegen te Harmelen, in het gerecht van den Proost van Oud-Munster, met het huis en de hofstede daarop staande, opgedragen aan *Hendrik van Boechout*, Abt van St. Paulus te Utrecht, in het jaar 1348.

Zijn zoon *Zweder van Zuilen* werd met dat zelfde huis en land beleend in het jaar 1381.

Terwijl hij dit Huis bezat, werd het, in het jaar 1374 door Hertog *Albrecht van Beijeren* ingenomen, geplunderd en verbrand.

Na *Zweder's* dood ontving *Dirk van Zuilen* de beleening, op 3 October in het jaar 1415, die het huis, dat toen reeds weer schijnt te zijn herbouwd geweest, den Leenheer weer opgedragen heeft, ten behoeve van *Dirk van Zuilen*, zijn zoon, die daarmede beleend werd op 6 Januari 1435. Na zijn dood is het leen weer verstorven op zijn oudsten zoon *Dirk van Zuilen*, die nu, uit de erfenis van zijne moeder *Jozina van de Haar*, het Huis de Haar en andere statelijke goederen bekomen hebbende, het *Huis Harmelen*, met bewilliging van den Abt van St. Paulus, in het jaar 1462, uitgeslagen heeft tot een achterleen van zijn Huis de Haar, ten behoeve van *Gijsbert van Zuilen*, zijn jongeren broeder.

Ten tijde van dezen *Gijsbert van Zuilen* ontstond een zwaren oorlog tuschen de stad *Utrecht*, op de eene, en *David van Bourgondië*, Bisschop aldaar, benevens zijn medehelpers, de *Hollan-*

ders, aan de andere zijde, waarin *Gijsbert*, eerst de partij van den Bisschop, en naderhand die van de stad Utrecht gehouden heeft, waarvan zijn broer op dien tijd, eerste Burgemeester was, en veel invloed had. Tot meerdere zekerheid nu, van zijn trouw, gaf hij aan die Stad het Huis Harmelen over, en stond toe, dat men daarin eene bezetting van krijgsknechten leidde, waarop *Joost van Lalain*, Heer van *Montigny*, te dier tijd *Stadhouder van Holland*, benevens *Petit Salasart*, een voornaam krijgsoverste, met 4000 ruiters en onderscheidene stukken kanon, den 14en Juli des jaars 1481, voor het Huis Harmelen kwam, dat aanstonds tot overgaaf gedwongen, en naderhand beroofd en verbrand werd, terwijl zij 22 gevangenen meevoerden.

Na den dood van *Gijsbert*, welke omtrent het jaar 1492 voorviel, is de beleening gekomen op zijn zoon *Dirk van Zuilen*, ten wiens behoefte het Huis Harmelen den 27en Oct. 1536, op een plechtige wijze door de Heeren Staten des Lands van Utrecht, voor eene Riddermatige Hofstad erkend werd.

Huis Harmelen, Sept. 1936.

C. DE WAAIJER.

(Overgenomen uit: Utrechtsch Plakkaatboek en De Oude Chroniken en Historiën van Holland en Utrecht van W. van Goudhoeven.



Gezicht in de Roef van de Maarsseusche trekschuit.
(Naar de teekening van J. Ekels in het Rijksarchief te Utrecht).

De Heer in het hoekje rechts veroorlooft zich de weelde van een vetkaars. De andere rookt ondanks de aanwezigheid van eene dame. Op de tafel bevinden zich voor 18de eeuwse rookers onmisbare voorwerpen: het kwispedor, een ontzettend onsmakelijk voorwerp, en een tabakspot. Ook de schipper rookt een Gouwenaar.

Vervoer in vroeger tijd „Vragtschuit” en Toerwagen.

Het veer van Maarssen op Utrecht en Amsterdam.

Zoo gemakkelijk als het nu is om in korten tijd in een keurig ingericht en gemakkelijk openbaar middel van vervoer van Maarssen uit Utrecht, of Amsterdam te bereiken, zoo moeilijk was het „in vroeger dagen” — lang voor trein of auto bestonden — een reis te maken. Voor Maarssen, gelegen aan de rivier de Vecht, was de „vragtschuit” het aangewezen vervoermiddel, zoowel voor personen als goederen. Dit vervoer was door reglementen aan banden gelegd en „Schout, Scheepenen, Secretaris en boode van Maarssen” hadden van den „Heer van Termeer, Maarssen, enz., last en bevel ontvangen om nauwkeurig acht te geven, dat de reglementen werden nageleefd. Bij overtreding werden de schippers beboet, of wel hunne schuiten voor een bepaalden tijd aan de ketting gelegd. In onze dagen van snelverkeer is het voor onze lezers misschien wel interessant iets meer van het Maarssensche veer op Utrecht en Amsterdam, zooals dat weleer bestond, te vernemen.

Op den 29en Augustus 1789 werden op den „Huyze van Ridderhofstad Termeer tot Maarssen” twee nieuwe reglementen vastgesteld, het eene op het Veer en de Vragtloonen van Maarssen op Utrecht, het andere op het Veer van Maarssen op Amsterdam. De vaststelling van deze reglementen geschiedde namens den Heere van Termeer, Maarssen, enz., „ten verzoeke van Schout en Gerechte van Maarssen en om de menigvuldige klagten van veele goede in- en opgezetenen van de zelve Ambagts Heerlijkheid, over diverse inconveniënten en ongeregeltheden op het veer en de invordering van de vragtloonen”.

In deze nieuwe reglementen werd bepaald, dat de schippers ieder moesten houden „een bekwaame overdekte vragtschuit,

voorzien van digte kleeden, goede lijnen en wat daar voorts toe behoort".

De schuiten waren onderworpen aan het toezicht van Schout en Scheepenen, die „jaarlijks op Maarssense kermis, of op andere tijden, de schuyten met hun toebehooren moesten exami-neeren". In verband met dit onderzoek waren de schippers ver-plicht zich met hunne schuyten aan het Rechthuis (destijds aan de Vecht gelegen) te vervoegen. Alleen goedgekeurde schuy-ten mochten gebruikt worden, terwijl bij eventueele reparatie de schippers verplicht waren elkander over en weer te helpen.

„De schuyt op Utrecht vertrok eenmaal per dag (uitgezon-derd Zondags en andere Feest- of Kerkdagen) en wel van half Sept. tot ultimo Maart om half negen v.m. en van 1 April tot half Sept. om 8 uur v.m. Dit vertrek had plaats van den herberg „het Staate Wapen" (naar alle waarschijnlijkheid thans hotel „Concordia") „op het laatste geluy van den Bengel, daartoe aan de Brug te plaatsen, welke door den brugman terstond op het klokkenslag van de kerk driemaal met een korte tusschenpozing geluyt moest worden". Na dat geluy moest de schipper vertrek-ken. Wachten op wie dan ook was verboden. Van Utrecht ver-trokken de schuiten naar Maarssen van 1 Sept. tot 1 Nov. om half vier, van 1 Nov. tot 1 Maart om drie uur en van 1 Mei tot 1 Sept. om 5 uur n.m. De afvaart te Utrecht geschiedde op het slaan van de Jacoby kerkklok. De schuyten lagen steeds op hun gewone plaats buiten de sluis, alleen des Zaterdags lagen zij binnen de stad.

De schuyt naar Amsterdam vertrok dagelijks en eveneens van de brug, al naar gelang van den tijd van het jaar, om half tien, half elf en twaalf uur. De schippers moesten zorg dragen, te Amsterdam binnen te varen voor het „boomslyuten"; de schuyt van Amsterdam vertrok het geheele jaar door des nam. 2 uur van de „beerebijt".

Bij „beslooten" water geschiedde het vervoer van passagiers en pakgoederen per toerwagen. Dit vervoer per wagen geschied-de op Utrecht dagelijks, heen en terug, op Amsterdam evenwel alleen op Maandag en Donderdag en terug op Dinsdag en Vrij-dag. Waren evenwel 4 passagiers of veel pakgoederen, dan moest een wagen ingevoegd worden „en anders iederen dag ge-legenheid gegeven worden om brieven of kleynder pakkasie te kunnen bezorgen".

Gedurende de maanden Nov. t.m. Maart mochten de schippers op Amsterdam „met de schuyt van Breukelen of Loenen samen varen en hun passagiers of goederen aan de Nieuwen-sluis of Breukelen overscheepen, uitgezonderd Zondag en Woensdag dan moest naar Amsterdam worden doorgevaren en Maandags en Donderdags terug „zonder te zamen te mogen vaaren 't zij er veel of weinig passagiers of vragtgoederen waren”.

De schippers mochten niet weigeren om de roeven te verhuuren, of ten behoeve van een of meer passagiers een tweede roef af te schieten. Deze tweede roef afschieten mocht niet plaats vinden, indien „'t Ruym van de Schuyt tot op de helft met steen, koeken, mist of pakgoederen was beladen, in dit geval was de andere helft van 't Ruym ten gerieve van de gezamenlijke passagiers”. Indien de roef niet verhuurd was, dan moesten de schippers toezien, dat er niet meer dan tien personen, in plaats namen, terwijl het tevens verboden was in de roef groote pakken, kisten en of koffers te plaatsen.

De passagiersvracht op Utrecht bedroeg 2 stuivers, in het Ruym 1 st. en 4 penningen. (Wanneer bij beslooten water het vervoer per wagen plaats had, was verschuldigd „in de bak voorwaarts 8 stuivers, agterwaards 6 St. en voorin agter de voerman 4 stuivers”, terwijl in den wagen voor „kisten, Coffers, Pakken” enz. de dubbele vracht verschuldigd was). Van of naar Amsterdam was verschuldigd in de Roef 10 St., in 't Ruym 7 St., kinderen onder de tien jaren betaalden halve vracht. Het vervoer in den wagen naar of van Amsterdam bedroeg „in de Bak voorwaards 30 St., agterwaards 24 St. en voor in agter de voerman 20 Stuyvers”.

Bij genoemde reglementen werden ten slotte uitvoerig de prijzen voor vragt en bestelloon vastgesteld voor de verschillende „goederen”, welke per schuit vervoerd konden worden.

Deze lijst, alphabetisch gesteld, neemt alleen circa 9 bladzijden van het reglement in beslag.

Maarsse.

H. J. STEVENHAGEN.

(Met toestemming overgenomen uit het Zondagsblad van het U. D. van 24 Nov. 1935).

INHOUD

1. Naamlijst van het Bestuur en de Leden	V
2. Jaarverslag van den Secretaris... ..	XI
3. Rekening van den Penningmeester... ..	XIII
4. Verslag van de Excursie naar Haarzuilens en Harmelen, door Joan Vis... ..	XV
5. In Memoriam A. van Beek, door Joan Vis	XXVII

I. Maarssen's Vechtbrug, door H. J. Stevenhagen	1
II. Endelhoven en Beresteyn te Maarsen, door Pastoor A. E. Rientjes	8
III. Ridderhofsteden, medegedeeld door J. D. Bastert	18
IV. Het orgelfront der R.K. Kerk te Abcoude, door Joan Vis... ..	21
V. Oude Waterstaat te Baambrugge, door Mr. J. Schoenmaker... ..	30
VI. Het Huis Harmelen, door C. de Waayer	38
VII. Vervoer in vroeger tijd, door H. J. Stevenhagen ...	41
